

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Vývoj eugeniky v českých zemích (1900 – 1950)
ve vztahu k teoriím evoluce
Petra Lidická

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Vývoj eugeniky v českých zemích (1900 – 1950)

ve vztahu k teoriím evoluce

Petra Lidická

Vedoucí práce:

Doc. prom. biolog Jan Janko , CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Děkuji panu Doc. prom. biologu Janu Jankovi, CSc. za odborné vedení práce a cenné rady.

Obsah

1	ÚVOD.....	1
2	EUGENIKA	3
	2.1 Vznik eugeniky ve vztahu k teoriím evoluce.....	4
	2.1.1 Cesta ke vzniku eugeniky.....	4
	2.1.2 Vznik eugeniky jako vědy	11
3	ČESKÉ EUGENICKÉ HNUTÍ	14
	3.1 Degenerace národů	20
	3.2 Regenerace národů	25
	3.2.1 Význam plodnosti	25
	3.2.2 Sňatkové vysvědčení	30
	3.2.3 Jiné eugenické směry.....	40
	3.3 Metodologie eugeniky	43
4	NĚMECKÁ RASOVÁ HYGIENA	47
	4.1 Sterilizace	48
	4.2 Eutanázie	50
	4.3 Ženská otázka	54
	4.4 Česká eugenika a německá rasová hygiena.....	55
5	ANGLOSASKÁ EUGENIKA.....	58
	5.1 Eugenický výzkum, slabomyslní.....	61
	5.2 Sterilizace	63

5.3 Eugenika od 30. let	64
5.4 Česká eugenika a anglosaská eugenika	65
6 ZÁVĚR.....	69
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	71
7.1 Primární literatura	71
7.2 Sekundární literatura	71
7.3 Elektronické zdroje	73
8 RESUMÉ.....	76
9 PŘÍLOHY	78
9.1 Seznam příloh	78

1 ÚVOD

Práce je nazvána *Vývoj eugeniky v českých zemích (1900 – 1950) ve vztahu k teoriím evoluce*. Předložení práce si klade za cíl charakterizovat vznik eugeniky v návaznosti na evoluční teorie, především Darwinův „přirozený výběr“. Dále představit základní zaměření české eugeniky v 1. polovině 20. století ve srovnání s německou „rasovou hygienou“ a anglosaskou eugenikou.

Termín „eugenika“ je odvozen od řeckého slova „eugenés“, což znamená dobře, vhodně zrozený. Vytvořil ho sir Francis Galton¹ (1822 – 1911), anglický viktoriánský vzdělanec, antropolog a eugenik, synovec Charlese Darwina, a definoval jej jako „*studium vlivů, schopných po stránce tělesné nebo duševní zlepšiti či zhoršiti plemenné vlastnosti příštích generací lidské společnosti*“.² Galtonovy úvahy posloužily jako základ i východisko všech eugenických snah. Eugenika je, zjednodušeně řečeno, snaha o zlepšení genové výbavy lidstva.

Práce je členěna do čtyř hlavních kapitol.

První část pojednává o samotném pojmu „eugenika“. Je zde nastíněno, co předcházelo vzniku eugeniky a následně se vysvětluje, jakým způsobem došlo ke vzniku eugeniky jako takové.

Druhá část je tou nejdůležitější, neboť se věnuje české eugenice. Představuje nejznámější české eugeniky a Českou společnost eugenickou. Velká pozornost je zde věnována základním tématům, kterými se čeští odborníci na eugeniku zabývali nejčastěji. Je zde představeno, jak autoři psali o tzv. „degeneraci národů“ a jaké prostředky navrhovali k jejich regeneraci. Kapitola také pojednává o

¹ Viz příloha č. 1.

² Cit. dle: HRUBÝ, Karel. *Eugenika. Člověk v zrcadle dědičnosti*, s. 7.

problémech souvisejících s klesáním porodnosti a o snaze o zavedení tzv. „sňatkových vysvědčení“.

Třetí část prezentuje německou větev eugeniky, tzv. „rasovou hygienu“, a její základní témata jako jsou např. sterilizace, eutanázie, atd. Kapitola se soustředí také na srovnání českého a německého zaměření eugeniky.

Ve čtvrté části je charakterizována anglosaská eugenika, její základní zaměření a dále např. výzkum slabomyslných, problém sterilizace, atd. Stejně jako v předchozí části není ani zde opomenuto základní srovnání s českou eugenikou.

V práci je aplikována především historická metoda, zejména potom analýza primárních literárních pramenů, kterými jsou především díla českých eugeniků vydaná v 1. polovině 20. století. Dále práce využívá komparativní metody při srovnávání eugeniky z české, anglosaské a německé oblasti.

2 EUGENIKA

Eugeniku lze podle Galtona rozdělit dle cílového zaměření na dvě rozdílné větve – „pozitivní“ a „negativní“. Podle profesora Karla Hrubého³ toto označení není nejvhodnější, neboť kladného výsledku chtějí dosáhnout obě zmíněné větve eugeniky. Používá raději výrazy „tvůrčí“ a „vylučovací (eliminační)“.⁴

Tvůrčí eugenika je založena na tzv. šlechtění, kdy výběrem a kombinací je dosahováno něčeho lepšího nežli je v současném stavu. V oblasti rostlinného a živočišného šlechtění lze touto metodou podle Hrubého docílit výrazných výsledků. Avšak můžeme se zde setkat s některými obtížemi v důsledku komplikovaných genotypů, či s problémy danými lidskou individualitou (např. citové, volní, právní překážky).⁵

Eugenika eliminační se snaží o zlepšení daného stavu zredukováním či vymýcením nepříznivé vlastnosti. Lze ji přirovnat k zootechnickému vyhlazovacímu křížení. Z hlediska metody je tento způsob přístupnější. Proto např. při šlechtění u rostlin a živočichů se nejprve využívá této metody, teprve poté dojde ke kombinování dobrých vlastností. Podle Hrubého je v jeho současnosti využívána právě eugenika eliminační, aby na ni v budoucnu mohla navázat eugenika tvůrčí.⁶

Profesor Karel Hrubý dělí eugeniku ještě i jiným způsobem podle toho s jakými materiálními předpoklady počítá a jakými prostředky

³ Karel Hrubý (1910 – 1962), český genetik a přírodovědec, zakladatel české genetické školy na Přírodovědecké fakultě UK v Praze po druhé světové válce. Specializoval se na genetiku rostlin. Studoval i otázky genetiky jiných skupin organismů (živočichové, člověk). V době tzv. lysenkismu po r. 1948, kdy se genetika na českých vysokých školách nesměla přednášet, udržel její tradici. Autor první české poválečné vysokoškolské učebnice *Genetika*. (KOLEKTIV AUTORŮ. *Všeobecná encyklopedie*. 3. svazek. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999. s. 237.)

⁴ HRUBÝ, Karel. *Eugenika. Člověk v zrcadle dědičnosti*, s. 196.

⁵ Tamtéž, s. 197.

⁶ Tamtéž, s. 197 - 198.

uskutečňuje své záměry. Je to eugenika individuální (nebo nejvýše rodinná) a eugenika obecná (či národní). První zmíněná svou pozornost zaměřuje výhradně na jedince (maximálně na okruh nejblíže příbuzných). Obecná eugenika navazuje na zkušenosti a pracovní metody té individuální. Pracuje s většími populačními celky jako jsou např. národ, určitá lidská rasa jako celek nebo obyvatelstvo určitého kontinentu.⁷

Podle Bohumila Sekly⁸ poskytují eugenice pevný základ nauka o dědičnosti a rozbor populační statistiky. Tvrdí totiž, že „základní vlastnosti, jež tvoří cenu lidské osobnosti, jsou založeny dědičně; na druhé straně však ukazují, že populační vývoj naší doby směřuje k ubývání dědičných lidských faktorů, jež jsou podkladem zdravých a hodnotných lidských konstitucí, a že hrozí přírůstek faktorů nežádoucích.“⁹ Hlavním úkolem eugeniky je podle něj vybudovat novou populační politiku, která by měla možnost zastavit nepříznivý vývoj.¹⁰

2.1 Vznik eugeniky ve vztahu k teoriím evoluce

2.1.1 Cesta ke vzniku eugeniky

Prvopočátky eugenického smýšlení, tedy ovlivňování tělesných či mentálních vlastností nebo selekce „méněcenných“ skupin obyvatelstva, lze objevit např. již u Platóna. V díle *Ústava* se pozastavuje nad myšlenkou regulace sňatků s cílem zajistit dokonalejší potomstvo třídy strážců. Měli by se mezi sebou spojovat

⁷ HRUBÝ, Karel. *Eugenika. Člověk v zrcadle dědičnosti*, s. 195.

⁸ Bohumil Sekla (1901 – 1987). Absolvent LF UK a Přírodovědecké fakulty UK. R. 1938 se habilitoval z obecné biologie, od r. 1945 byl profesorem genetiky. (*KDO BYL KDO v našich dějinách ve 20. století*. Dostupné z WWW: <http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php?zp=5&name=SEKLA+BOHUMIL>)

⁹ SEKLA, Bohumil. *Dědičnost v přírodě a ve společnosti*. s. 248.

¹⁰ Tamtéž, s. 248.

pouze „vynikající“ muži a „vynikající“ ženy. Tímto způsobem by se mělo zamezit plození „méněcenných“ jedinců. A pokud se přeci jen takové dítě narodí, mělo by zmizet na nějakém skrytém místě.¹¹

Nyní práce bude směřovat k tomu, odkud pramenily eugenické myšlenky přelomu 19. a 20. století. V roce 1798 vyšlo dílo nazvané *Esej o principu populace*¹². Napsal jej Thomas Robert Malthus (1766 – 1834), britský ekonom, představitel anglické klasické politické ekonomie. Malthus v tomto díle formuluje důležitá tvrzení: *„Síla populace je nekonečně větší než síla Země, která pro člověka produkuje potravu. Populace, je-li nekontrolovaná, narůstá geometrickou řadou. Potraviny jen matematickou řadou. Jen povrchní pohled na čísla ukáže neúměrnost první síly v poměru ke druhé. Zákon přírody, jež produkuje jídlo nutné k obživě člověka, ale rovněž určuje, že účinky těchto dvou nestejných sil – růst populace i růst potravinových zdrojů – musí být udržovány v rovnováze. To v sobě zahrnuje účinnou a trvalou kontrolu množství populace v souladu s obtížemi, jež nastávají při získávání potravy.“*¹³ V důsledku toho musí mezi lidmi fungovat velký omezující zákon – bída a hřích. Velký zákon přírody zní: neustále udržovat rovnováhu. Avšak v lidském světě působí nerovnováha – nerovnováha populace a potravin na Zemi – a právě to bude lidstvu stále působit obtíže, které brání zdokonalení společnosti. Člověk nikdy nebude žít ve snadných a šťastných podmínkách, vždy bude limitován nejistotou při obstarávání potravy.¹⁴

¹¹ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005. s. 74 - 75.*

¹² Pozn. autora: Celý název zní: *„Esej o principu populace, který ovlivňuje budoucí zlepšování společnosti, s ohledem na spekulace pánů Godwina, Concorceta a dalších autorů“ („An Essay on the Principle of Population as it affects the Future Improvement of Society, with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and other Writers“).* (LOUŽEK, Marek. (ed.). *Sborník textů: Thomas Malthus – 175 let od smrti.* s. 11 – 12.)

¹³ MALTHUS, Thomas Robert. *Esej o principu populace.* s. 12.

¹⁴ Tamtéž, s. 12 - 13.

Někteří evolucionisté jako např. Alfred Russel Wallace (1823 – 1913), britský biolog a antropolog, Charles Robert Darwin¹⁵ či jiní byli inspirováni myšlenkami Thomase Malthuse. Evolucionisté se dotkli otázky rozdílu mysli a těla – na jedné straně byl člověk považován za osobu, která plní různé sociální funkce, na straně druhé jde z biologického hlediska o organismus. V evoluční diskusi byl Thomas Malthus velmi uznávaný a měl rozhodující vliv. Jeho populační princip překonal dosavadní víru, že člověk a jeho prostředí jsou v harmonii – člověk se stal zvířetem, tedy součástí přírody tělem i duší. Na jeho teorii lze tedy nahlížet jako na způsob pohledu na přírodu, který vedl k sociálnímu darwinismu – sociální boj o existenci, přežití nevhodnějšího.¹⁶

Charles Darwin dokonce označil Malthuse za „velkého filosofa“. Jeho teorie ho prý inspirovala při formulování myšlenky o přirozeném výběru. Ve své autobiografii z roku 1876 píše: *„Otázka, jak probíhá selekce organismů žijících v přirozeném stavu, zůstala pro mne záhadou. (...) Četl jsem s pobavením Malthusův Esej o principu populace. Byl jsem připraven vyzdvihnout boj o existenci jako princip všudypřítomný v celé přírodě jak u rostlin, tak živočichů. Najednou mě napadlo, že za těchto okolností by byly uchovány příznivé proměny a nepříznivé byly zničeny. Výsledkem toho by byl vznik nových druhů.“*¹⁷ Jinak řečeno rodí se více, než může přežít a to vede k boji o existenci. Každá nepatrná změna povede k lepší naději na přežití, tím bude jedinec přirozeně vybrán a tato nová forma bude upřednostňována pro budoucí generace.

¹⁵ Charles Robert Darwin (1809 – 1882), anglický přírodovědec; jeho teorie evoluce organismů přírodním výběrem (darwinismus) se stala mezníkem ve vývoji biologie. Jeho dvě hlavní díla: *O vzniku druhů přírodním výběrem* a *O původu člověka* jsou základem moderní biologie. (KOLEKTIV AUTORŮ. *Všeobecná encyklopedie*. 2. svazek. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999. s. 185.); viz příloha č. 2.

¹⁶ YOUNG, Robert M. *Darwin's Metaphor: Nature's Place in Victorian Culture*. In: *The Human Nature Review* [online]. © 2005 Ian Pitchford and Robert M. Young [cit. 2012-02-22]. Dostupný z WWW: <<http://human-nature.com/dm/chap2.html>>.

¹⁷ LOUŽEK, Marek. (ed.). *Sborník textů: Thomas Malthus – 175 let od smrti*. s. 49.

Charles Darwin svou evoluční teorii začal budovat zhruba od roku 1837 a o sedm let později vznikl 230 stránkový popis jeho evoluční teorie, zatím však nezveřejněný. Darwin byl velmi pečlivý a než hodlal svou teorii vydat, shromažďoval až do roku 1858 doklady a argumenty v její prospěch, aby byl schopný své názory obhájit před vědeckou společností. V roce 1858 Alfred Russell Wallace zaslal Charlesi Darwinovi k posouzení rukopis své práce. Jeho myšlenky byly až na drobné detaily totožné s Darwinovou prací, kterou do té doby nestačil uveřejnit. Dva na sobě nezávislí vědci přišli se stejnou teorií ve stejnou chvíli. Wallace předpokládal zásadní vliv přirozeného výběru a tímto předstihl později proslaveného Darwina. Nakonec byl Wallaceův rukopis přečten společně s výtahem z Darwinova rukopisu a oba byly společně publikovány ve stejném čísle *Proceedings*¹⁸. Darwin věnoval otázce vzniku druhů a přirozeného výběru celý svůj život a byl abstraktnější – zdůrazňoval spíše pojmovou stránku teorie. Wallace se od něj odlišoval tím, že se věnoval více analýze geografického a geologického rozšíření organismů, srovnával faunu z různých oblastí. Jeho pozornost byla spíše rozptýlená a tudíž se nesoustředil výhradně na jeden problém. Nicméně tato událost Darwina donutila, aby velmi urychleně připravil k vydání své dílo *O vzniku druhů přírodním výběrem*.¹⁹

Darwinova argumentace se ve skutečnosti skrývá ve dvou dílech. První je již zmiňované *O vzniku druhů přírodním výběrem* (1859) a druhé *O původu člověka* (1871). V první knize rozvádí důvody pro evoluci přírodním výběrem, kterou objasňuje vzhledem k rostlinám a živočichům, ta druhá aplikuje přírodní výběr na člověka. Obě teorie jsou neoddělitelně

¹⁸ *Proceedings* jsou sbírky akademických dokumentů, které jsou publikovány v kontextu akademických konferencí, vydávané většinou jako kniha nebo později i na CD. (*Proceedings*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia© 2011 [cit. 2012-01-22]. Dostupný z WWW: < <http://en.wikipedia.org/wiki/Proceedings> >.)

¹⁹ FLEGR, Jaroslav. *Evoluční biologie*. s. 517 - 519.; RÁDL, Emanuel. *Dějiny biologických teorií novověku II*. s. 122 - 124.

spojeny. V Darwinově mysli vždy existovaly jako jeden celek, on se však obával reakcí, a tak nejprve zveřejnil jen polovinu své teorie.²⁰

Jednu z hlavních myšlenek uvádí hned na začátku prvního díla: *„Jelikož se v rámci každého druhu rodí daleko víc jedinců, než může přežít, a jelikož se proto stále dokola opakuje boj o přežití, bude mít ve složitých a čas od času se měnících vnějších podmínkách každý jedinec, který se třeba jen nepatrně jakkoliv změní ve svůj prospěch, větší šanci přežít a bude tak vlastně přírodou „vybrán“. Podle přísných zákonů dědičnosti pak bude mít každá vybraná varieta tendenci rozmnožovat své nové pozměněné formy.“*²¹

Teorie se dala beze zbytku aplikovat i na člověka. Hlavní myšlenka zněla takto: *„Protože mnohem více jedinců lidského druhu se narodí, než může vůbec přežít, a protože v důsledku toho dochází k často se opakujícímu boji o přežití, je logické, že každý lidský tvor, pokud se ve složitých a občas proměnlivých životních podmínkách byť i jen málo změní, a to jakýmkoli způsobem jemu prospěšným, bude mít větší vyhlídky na přežití, a bude tudíž přirozeně vybrán. Podle mocného zákona dědičnosti budou pak všechny vybrané druhy lidí rozmnožovat svou novou a upravenou podobu.“*²²

Veškeré evoluční změny poháněl hlavně mechanismus tzv. přirozeného výběru.²³ Teorie přirozeného výběru nemá nic společného s klasickou biologií, je to záležitost sociologická či ekonomická. Předem není nikdy zcela zřejmé, kdo bude silnějším a životaschopnějším jedincem. Záleží to na konkrétní historické situaci. Evoluce je jakási hra, kde velmi záleží na tom, jací hráči se jí zrovna účastní. Mechanismus přirozeného výběru funguje na principech boje o existenci. U jedince

²⁰ WIKER, Benjamin. *Darwinův mýtus*. s. 67.

²¹ DARWIN, Charles. *O vzniku druhů přírodním výběrem*. s. 31 - 32.

²² WIKER, Benjamin. *Darwinův mýtus*. s. 87.

²³ FLEGR, Jaroslav. *Evoluční biologie*. s. 518.

budou zachovány všechny příznivé individuální rozdíly, zatímco pokud se vyskytne i nepatrná škodlivá odchylka, bude zničena.²⁴ Podle Darwina se evoluce neřídí morálkou. Kdyby tomu tak bylo, pak bychom mohli předpokládat existenci nějakého božského dohlázele. Morálka zkrátka byla vytvořena evolucí. Evoluce také nikam nesměruje. Řídí ji náhoda. Pokud by směřovala k předem stanovenému morálnímu cíli, člověk by si musel pomyslet, že to byl Boží záměr.²⁵

Je třeba zdůraznit, že darwinismus není synonymem evoluce. Evoluce je to, co se stalo a stále děje; důkaz, že příroda je neustále ve vývoji. Darwinismus znamená specifický přístup k dokladům ve prospěch evoluce, materialistický přístup, který vylučuje možnost Božího zásahu. Darwin vše odvozoval od přírodního výběru. Tvrdil, že lidské vlastnosti vznikly postupnými krůčky v boji kmene proti kmeni, rasy proti rase, v němž poražení zanikli a vítězové postoupili o další příčku výše. Rasy tedy musely zapadat do evolučního modelu a vyplnit hierarchii od opočlověka až k evropskému člověku. Některé rasy tedy musely být „nižší“. To byli podle Darwina černoši, Australané a domorodci z *Tierra del Fuego*²⁶. Základním problémem darwinismu je to, že může vést k čemukoliv. Například k nacismu. Ne že by snad Darwin byl nacista, ale poskytl nacistům eugenický rámec pro vyhlazení biologicky „méněcenných“ ras (např. Židů a Romů) těmi „schopnějšími“ rasami. Darwinismus může vést kamkoliv. Je třeba připomenout, že evoluce člověka nemůže mít žádný morální cíl a neexistuje žádný způsob, jak předpovědět, kam by rozličné větve mohly směřovat. Pokud ale jedna společnost zničí jinou, není to špatné, je to podle Darwina jednoduše přírodní výběr.²⁷

²⁴ LOUŽEK, Marek. (ed.). *Sborník textů: Charles Darwin – Dvě stě let od narození*. s. 18 – 19; 167.

²⁵ WIKER, Benjamin. *Darwinův mýtus*. s. 72 - 74.

²⁶ Pozn. autora: *Tierra del Fuego* je nejnižněji položená provincie Argentiny.

²⁷ WIKER, Benjamin. *Darwinův mýtus*. s. 104 - 106.

Darwinovo dílo iniciovalo mimo jiné vznik hnutí tzv. sociálního darwinismu. Zatímco Darwinův „boj o život“ byl původně myšlen čistě přírodovědecky, sociální darwinisté jej aplikovali na lidskou společnost. Neboť jestliže platí, že boj o život vede v přírodě k pokroku, potom totéž musí platit i v lidské společnosti. Jaroslav Kříženecký²⁸ říká, že důsledky tohoto myšlení jsou zřejmé. Např. bylo obhajováno naprosté právo na válku a její mravnost. Války znamenají jen „boj o život“, díky nim je udržován pokrok, neboť jsou odstraňovány slabé a méněcenné národy a státy. Mohlo dojít také k situaci, kdy byly ve jménu principu „boje o život“ odmítány principy humanismu. Pomoc slabým by znamenala poškozování společnosti jako celku. Každý by měl být ponechán jen sobě samému. Pokud prohraje v „boji o život“ a padne, je to jen důkaz, že byl takový jedinec méněcenný, a je tedy dobře, že byl odstraněn. Kříženecký zdůrazňuje, že je třeba upozornit, že Darwin pojem „boj o život“ myslel trochu jinak. Nechápal ho jako skutečný boj jedince proti jedinci, avšak spíše jako boj o přežití, ve kterém jedinec řeší obtíže spojené s uchováním života a rozmnožováním. Jednalo se tedy především o vztah jedince k jeho prostředí než o vztah jedince k jedinci.²⁹

Sociální darwinisté zdůrazňovali především myšlenku jednoty lidstva a přírody, úlohu populačního růstu jako předpokladu společenské změny, význam adaptace a specializace a pojem „boj o přežití“. Princip „boje o život“ byl přenesen na lidskou společnost a tím poskytl alibi mimo jiné i fašistickému a nacistickému extremismu při jejich programu „eliminace slabých“.³⁰

²⁸ Jaroslav Kříženecký (1896 – 1964). Absolvent VUT v Praze. Během studia vědecky pracoval v *Ústavu lékařské biologie* u prof. V. Růžičky. Od r. 1921 asistent *Zootechnického ústavu* nově zřízené VŠZ v Brně. Habilitován z obecné biologie se zřetelem k živočišné výrobě. R. 1928–29 studijní pobyt v USA. Ve spolupráci s prof. J. Bělehrádkem navrhl zřízení *Mendlova ústavu pro genetiku a eugeniku*. V r. 1963 byl pověřen *Moravským muzeem* vybudovat genetické oddělení a Mendlovo muzeum, které pojmenoval *Mendelianum*. (Jaroslav Kříženecký. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/kriznc.html>>.); viz příloha č. 3.

²⁹ KŘÍŽENECKÝ, Jaroslav. *Boj o život a dohoda k životu*. s. 5 – 7.

³⁰ BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. s. 113.

2.1.2 Vznik eugeniky jako vědy

Živnou půdou pro vznik eugeniky jako vědy byl vývoj událostí v 19. století. V důsledku industrializace a urbanizace docházelo i ke změnám v lidské společnosti. Ty urychlily vznik některých sociálních problémů jako je např. zvyšování počtu chudého obyvatelstva, častější výskyt různých nemocí či tělesných nebo mentálních poruch. Tyto jevy začaly být označovány pojmem „degenerace“.³¹

Tzv. degenerace lidské rasy se velmi obával Francis Galton. Předpokládal, že k ní bude docházet v důsledku růstu počtu tzv. „méněcenných“ skupin obyvatelstva. V roce 1883 poprvé použil slovo „eugenika“. Tato věda měla zabránit zmíněné degeneraci, včas rozpoznat nežádoucí prvky v lidské společnosti a biologicky „zdokonalit“ lidstvo.³² Eugeniku rozdělil na negativní, ta měla potlačit nevyhovující tělesné a mentální znaky, a pozitivní, která naopak měla podpořit blahodárné tělesné a mentální znaky.³³

Eugenické teorie se začaly rychle rozvíjet v prvním desetiletí 20. století především díky hojně zakládaným eugenickým společnostem v mnoha zemích Evropy, ale také ve Spojených státech amerických. V roce 1907 byla ve Velké Británii založena první eugenická společnost tzv. *Eugenics Education Society*. Mezi roky 1911 – 1928 stál v jejím čele Darwinův syn Leonard Darwin (1850 – 1943), politik, ekonom a eugenik.³⁴ Soudil, že „(...) je mnoho druhů lidí, kteří nejsou žádoucí. Jsou to zločinci, idioti a slabomyslní, mrzáci, hluší, slepí, atd. (...) Budeme uvažovati o tom, jak zmenšiti jejich počet. (...) Bylo by prý velmi dobré,

³¹ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005*. s. 74.

³² Tamtéž, s. 74 - 75.

³³ BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. s. 131.

³⁴ Tamtéž, s. 131.

*kdyby vzniklo několik dokonalých jedinců, jejichž dokonalost by byla všemi uznána. Tito nadlidé by nám vládli k naší úplné spokojenosti.*³⁵

Ještě většího ohlasu se eugenika dočkala ve Spojených státech amerických. První eugenická společnost zde byla založena v roce 1910 a vzhledem k jejímu rozšíření by se dala srovnat snad jen s eugenikou v nacistickém Německu^{36, 37}.

V Německu se eugenika často skrývala pod označením „rasová hygiena“. Již v roce 1905 založil Alfred Ploetz (1860 – 1940), německý lékař, biolog a eugenik, *Berlínskou společnost rasové hygieny*. O dva roky později Ploetz přesídlil do Mnichova a založil tam *Mnichovskou společnost rasové hygieny*. Byl také zakladatelem německého periodika, které se zabývalo eugenikou a rasovým myšlením. Neslo název *Archiv für Rassen- und Gesellschafts-Biologie*^{38, 39}.

Také ve Francii se setkáváme s eugenickými myšlenkami. Poprvé zde slovo „eugenika“ použil v roce 1886 Georges Vacher de Lapouge (1854 – 1936), francouzský antropolog, teoretik eugeniky a rasismu. Francie se v té době potýkala s problémem poklesu porodnosti a začala se velmi obávat vylidnění. Proto v roce 1896 byly založeny hned dvě společnosti: *Národní aliance proti depopulaci* a *Liga pro regeneraci člověka*. Objevuje se zde několik výrazných osobností na poli eugeniky. Jednou z nich byl Charles Richet (1850 – 1935), francouzský fyziolog, který sepsal v roce 1913 vlivný eugenický manifest nazvaný *Selection humaine*, ve kterém doporučoval a obhajoval aplikaci eutanazie.

³⁵ Cit. dle: KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005. s. 73 - 74.*

³⁶ Více viz kapitola „Anglosaská eugenika“.

³⁷ BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. s. 131.

³⁸ Více viz kapitola „Německá rasová hygiena“.

³⁹ BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. s. 131.

Problému eugeniky se dotknul také Alexis Carrel (1873 – 1944), francouzský chirurg a biolog, který byl označován jako spojovací článek mezi generací eugeniků, malthuziánů a sociálních darwinistů přelomu 19. a 20. století. Od roku 1941 stál v čele instituce *Fondation pour l'Étude des Problèmes Humaines*, která se snažila o biologické i morální „zkvalitnění“ francouzského národa.⁴⁰

Jednotlivé eugenické společnosti se vzájemně názorově odlišovaly. K největším shodám docházelo zejména mezi eugenickými ideami v Německu a v USA do počátku 30. let 20. století. Např. přijetí sterilizačního zákona ve Spojených státech amerických vyvolalo pozitivní reakce u německých eugeniků. Dokonce i Adolf Hitler byl inspirován k formulaci ideologie o čistotě árijské rasy poté, co si přečetl studii nazvanou *Principy lidské dědičnosti a rasové hygieny*, kterou napsal Eugen Fischer (1874 – 1967), ředitel berlínského *Institutu pro antropologii, lidskou dědičnost a eugeniku*. Obecně můžeme říci, že eugenikové ve všech zemích se shodovali ve snaze o uznání eugeniky jako respektované vědní disciplíny, jež by měla rovnocenný status jako ostatní přírodní vědy.⁴¹

⁴⁰ BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, s. 131 - 132.

⁴¹ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005*. s. 77.

3 ČESKÉ EUGENICKÉ HNUTÍ

Předpokladem k tomu, aby se u nás mohly objevit eugenické myšlenky, byl rozvoj evolucionismu a jeho volnomyšlenkářské a proticírkevní propagandy. Zapojilo se do ní mnoho lékařů, biologů a geologů, kteří se snažili aplikovat Darwinův „boj o život“ na společenské poměry. Teprve poté se mohla začít prosazovat myšlenka, která tvrdila, že existuje možnost, jak pomoci přírodnímu výběru záměrnou manipulací. Mnozí vznášeli námitky, že se již nebude jednat o výběr přirozený nýbrž umělý.⁴²

Ke vzniku a vývoji české eugeniky přispělo mnoho faktorů. Kromě aplikace darwinismu na lidskou společnost, jak již jsem uvedla, to byly např. výsledky výzkumu dědičnosti chorob či patologických sklonů lidí. České eugenické snahy byly zaměřeny především na tzv. biologicko-sociální zdatnost populace, vymýcení některých biologicky podmíněných vad ze společnosti, její zlepšení či zušlechtění. Těmto tématům se věnovali naši nejvýznamnější eugenici Ladislav Haškovec⁴³ a Vladislav Růžička⁴⁴. Oba se mimo jiné snažili také o institucionalizaci eugeniky a to jak formou založení společnosti, která měla za cíl sdružovat zájemce o tento obor, tak např. formou založení vědeckého ústavu, kde by se vědecká bádání přímo uskutečňovala.⁴⁵

⁴² JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 238 - 239.

⁴³ Ladislav Haškovec (1866 – 1944). Absolvent LF UK, od r. 1892 asistent psychiatrické kliniky, 1896 habilitován z neuropatologie, řádný profesor od r. 1919 a přednosta ambulatória pro nervové choroby. Ve školním r. 1925/26 děkan LF UK. Zakladatel české neurologie a neuropatologie. Zakladatel Čs. *eugenické společnosti* a tzv. *Haškovcovy revue*. (JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. s. 151.); viz příloha č. 4.

⁴⁴ Vladislav Růžička (1870 – 1934). Absolvent LF UK, od r. 1900 asistent hygienického ústavu, r. 1907 habilitován pro všeobecnou biologii a experimentální morfologii. Vedoucí pracoviště obecné biologie (později *Biologický ústav*). Od r. 1917 řádný profesor, 1924 ředitel *Ústavu pro národní eugeniku*, v letech 1924/25 a 1930/31 děkan LF UK. Spoluzakladatel a dlouholetý předseda Čs. *eugenické společnosti*. (JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. s. 151.); viz příloha č. 5.

⁴⁵ JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. s. 151.

České eugenické hnutí se začalo formovat na počátku 20. století v okruhu příspěvatelů a čtenářů časopisu, který vydával profesor Ladislav Haškovec. Nejprve se jmenoval *Revue v neurologii, psychiatrii, fyzikální a dietetické terapii* (1904), avšak od roku 1911 několikrát změnil název. Všeobecně je znám pod označením *Haškovcova revue*.⁴⁶

Již v roce 1901, tedy ještě před založením *Revue*, přišel profesor Ladislav Haškovec s návrhem na založení instituce, která by se zabývala tzv. povinnými předmanželskými lékařskými prohlídkami. Také se stal jedním z iniciátorů návrhu na uzákonění těchto povinných prohlídek. Povinné předmanželské lékařské prohlídky byly jedním z hlavních témat, kterými se čeští eugenikové zabývali.⁴⁷

Jedním z významných eugeniků, tentokrát z okruhu sociologů, byl Břetislav Foustka⁴⁸. Průkopnický význam měla jeho kniha *Slabí v lidské společnosti*. Foustka měl velmi dobrý přehled také o anglosaské a německé eugenické literatuře. Patřil do okruhu T. G. Masaryka a snažil se uplatňovat humanistické ideály i v eugenické oblasti. Proto odmítal radikální snahy o prevenci vůči „dědičně zatíženým zločincům“, praktikované prostřednictvím zákazu sňatků či sterilizací, které se tehdy objevovaly např. v USA, Kanadě nebo ve Velké Británii. Negativně se také stavěl k problému rasistických útoků proti Židům, Slovanům a románským národům, které byly patrné v sousedním Německu, kde eugenické ideje byly souhrnně označovány jako tzv. rasová hygiena. Foustka předpokládal spojení radikálního evolucionismu s voláním po eugenických manipulacích a odmítal sociální darwinismus:⁴⁹ „*Obavy, že počet osob slabých, méněcenných a degenerovaných vzrůstá tou měrou,*

⁴⁶ JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. s. 151.

⁴⁷ Tamtéž, s. 151.

⁴⁸ Břetislav Foustka (1862-1947). Absolvent FF UK, v r. 1905 habilitován svou prací *Slabí v lidské společnosti, ideály humanitní a degenerace národů*. V r. 1919 jmenován prvním profesorem sociologie na UK, kde v r. 1921 založil sociologický seminář. Byl zakladatelem *Českého spolku abstinentského*. (Břetislav Foustka. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/fousb.html>>.); viz příloha č. 6.

⁴⁹ JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 239 – 240.

že hrozí nebezpečí postupné degenerace kulturních národů soudobých, vplynuly z pozorování stinných stránek novodobé civilizace a diktovány byly ještě nejšlechetnějším soucitem s osudem člověka. Vplynuly však také z přecenění hlavní myšlenky selekční, přírodního výběru, a z příliš mechanické jeho aplikace na vývoj společnosti lidské.⁵⁰

K českým eugenikům patřil bezpochyby také Jaroslav Kříženecký. I on, stejně jako Břetislav Foustka, viděl nebezpečí ve zkomolení či radikalizaci eugeniky některými zapálenými evolucionisty. Uvědomoval si, že pozitivní eugenický proud je neudržitelný a bude muset nastoupit eugenika negativní, která si kladla za cíl vymýtit chorobné vlohy v populaci. Jeho slovy: „Přímým vyloučením méněcenných individuí z účasti na plození generací budoucích, znemožněním a zabráněním přístupu jich k aktu plození, ať již se toto děje jakoukoli cestou.“⁵¹ Kříženeckého názory prošly určitým vývojem. Zpočátku jaksí zpochybňoval mendelismus, avšak později obrátil a dokonce se zasloužil o vybudování Mendelova muzea v Brně tzv. *Mendeliana*. Kříženecký se shodoval se socialistickým hnutím ve zdůrazňování rovnocennosti ve společnosti: „Eugenika jako aplikovaná věda znamená snahu po vědeckém upravení lidského života, po vědecky založené organizaci životních činů, a to právě se zřetelem k této společnosti. Po této stránce dostává se eugenika do intimní souvislosti se socialismem, vlastně spadá sama celá do myšlenkového rámce socialismu a jeví se nám jako jeho část.“⁵² Kříženecký radil eugeniku do směru sociálního inženýrství.⁵³

V roce 1914 L. Haškovec vytvořil přípravný výbor eugenické společnosti, jakousi živnou půdu, ze které o rok později vyrostla Česká společnost eugenická. Většina členů výboru pracovala v České zemské

⁵⁰ Cit. dle: JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 240.

⁵¹ Tamtéž, s. 240.

⁵² Tamtéž, s. 241.

⁵³ JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 240 – 242.

komisi pro ochranu dítek a péče o mládež, která se věnovala především charitativní činnosti. 2. května 1915 byla na Pražské radnici ustavena zmiňovaná *Česká společnost eugenická* a obor eugeniky se tímto poprvé dočkal své institucionální podoby. Předsedou se stal Ladislav Haškovec⁵⁴, místopředsedou Vladislav Růžička, jednatelem Artur Brožek⁵⁵ a Jaroslav Kříženecký. Společnost věnovala svou pozornost mimo jiné i preventivním a ochranným opatřením a jejím hlavním cílem byla organizace práce v daném oboru.⁵⁶ Publikovat své výsledky se jí úspěšně dařilo v *Haškovcově Revui* či v *Časopise lékařů českých*. Je třeba podotknout, že kromě lékařů a odborníků z oblasti společenských věd se na utváření české eugeniky podíleli také zoologové či botanikové. Jedním z nich byl např. zoolog Artur Brožek. V roce 1919 zaznamenali čeští eugenici vrchol svého vlivu. Nasadili veškeré síly k prosazení povinných předmanželských prohlídek snoubenců před povolením k sňatku v novelizovaném sňatkovém zákoně. Podmínka, o kterou usilovali, zněla takto: „*Oddáni mohou býti snoubenci jen, vykáží-li se vysvědčením veřejně ustanoveného lékaře, že nejsou stíženi chorobou, jež se přičítá účelům manželství nebo by škodlivě působila na zdraví druhého manžela nebo potomstva.*“⁵⁷ Avšak strhla se proti nim vlna odporu. Nesouhlas projevíly nejen křesťané či liberálové, ale také značná část lékařů. Jeden z lékařů, internista Josef Pelnář (1872 – 1964), se dokonce dostal do polemiky s L. Haškovcem. Oproti eugenikům zastával názor, že v záležitosti povolení k sňatku lze jen radit nikoli rozhodovat. Po tomto neúspěchu vliv české eugeniky začal výrazně upadat.⁵⁸

⁵⁴ Pozn. autora: Po vzniku Československé republiky vystřídal v předsednictví L. Haškovec V. Růžička.

⁵⁵ Artur Brožek (1882 - 1934), botanik a první československý řádný profesor genetiky na UK v Praze. (ŠIMŮNEK, Michal. *Eugenics, Social Genetics and Racial Hygiene: Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900-1925*. s. 147.); viz příloha č. 7.

⁵⁶ JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. s. 152.

⁵⁷ Cit. dle: JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. s. 151.

⁵⁸ JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 242 – 244.

Čeští eugenici se v této době začali setkávat s německou rasovou hygienou, která se stále více zabývala otázkou, jakým způsobem vypěstovat zdravou rasu, člověka nordického typu. Nebezpečí spočívalo především v tom, že začali zaměňovat plemenné charakteristiky s národními. Ani J. Kříženecký zpočátku neodsuzoval hledání čisté rasy u rasové hygieny. Tvrdil, že národní život spočívá v duševní jednotě a té lze dosáhnout právě jednotou těl, tedy na základě plemenné čistoty. Tzn. aby byl národ jednotný, musí být založen na jednotě rasové. V roce 1924 byl založen *Státní ústav československé národní eugeniky*, který dostal na starost právě otázku národní (rasové) politiky.⁵⁹ Tento ústav „*jest zřízen k lékařsko-přírodovědeckému výzkumu všech otázek, jež jakýmkoli způsobem mohou přispěti k objasnění veškerých okolností, souvisejících s normálním založením a vývojem individua a společnosti národní a lidské, jakož studiu otázek eugenické praxe. Je ústavem vědeckým, jehož členům je volno používat k tomu cíli všech vhodných metod výzkumných. Za tím účelem je ústav rozdělen na :*

1. oddělení pokusné
2. oddělení vitálně-statistické
3. oddělení pro praktickou eugeniku.⁶⁰

V jeho čele stál V. Růžička. Tato instituce se mimo jiné také zasloužila o opuštění politiky připouštějící rasovou stránku a přiklonila se spíše k reálnějšímu pojmání národů žijících na území tehdejší ČSR. Bylo uznáno, že český národ je rasově nejednotný, dokonce se naše eugenika distancovala od rasismu. To vše se projevilo především ve známém sborníku *Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich ušlechťování*.⁶¹ V. Růžička vyjádřil celkem výstižně, čím se česká národní

⁵⁹ Tamtéž, s. 244 – 245.

⁶⁰ Cit. dle: JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. s. 154.

⁶¹ JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 245 – 246.

eugenika zabývá: „...pečuje jen o to, zda-li člověk, rodina, národ jsou dědičně zdraví, nestará se o složení a příslušnost plemennou.“⁶²

Čeští eugenikové se často setkávali s otázkou, jak se vyrovnat s pokušením tzv. lékařsky aplikovat negativní eugeniku. V Německu roku 1934 vstoupil v platnost zákon o sterilizaci. Okruh našich eugeniků jej přivítal a pojal jako jakousi inspiraci. Panovala obava z následků tehdejší situace, kdy se stále více zvyšovalo množství rozmnožujících se asociálů a dědičně „méněcenných“ lidí. Tímto problémem se zabývali především Vladislav Růžička a genetik Bohumil Sekla. Předsudky jim však zastínily pohled na humánnost či nehumánnost takovýchto opatření. Z dnešního pohledu bychom mohli říci, že bylo štěstí, že jim tehdejší vláda v těchto otázkách nevycházela příliš vstříc.⁶³

Vliv českých eugeniků opět upadl, když se v Protektorátu začaly zavádět norimberské rasové zákony⁶⁴. Na Lékařské fakultě byl založen ústav pro rasovou hygienu a na Fakultě přírodovědecké to byl ústav pro rasovou biologii. Po druhé světové válce byla obnovena činnost *Eugenické společnosti*, ne však na dlouho. V roce 1948, proběhlo v Moskvě tzv. lysenkovské zasedání *Všesvazové akademie zemědělských věd V. I. Lenina*. Na zasedání bylo skoncováno jak s eugenikou, tak s genetikou jako vědou. Genetika začala být prohlašována za reakční pavědu a eugenika v jakékoli podobě byla ztotožňována s rasismem a genocidami německého fašismu. Ve stejném roce stačil ještě Karel Hrubý vydat své dílo *Eugenika*, ve kterém se

⁶² Cit. dle: JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 246.

⁶³ JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 247 – 248.

⁶⁴ Norimberské rasové zákony byly rasistické zákony nacistického Německa o říšském státním občanství a o ochraně německé krve a německé cti (tzv. zákon na ochranu dědičného zdraví německého národa; Německo mělo být bez Židů, tj. „Judenfrei“). Od r. 1935 se norimberské zákony staly součástí německého právního řádu. Poslední prováděcí nařízení bylo vyhlášeno 1.7.1943. Norimberské zákony propůjčovaly právní podklad hromadnému vyvražďování tzv. rasově méněcenné populace. Jejich platnost byla rozšířena do všech zemí, které za druhé světové války okupovalo nacistické Německo. Norimberské zákony předznamenaly holocaust. (KOLEKTIV AUTORŮ. *Všeobecná encyklopedie*. 5. svazek. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999. s. 383 – 384.)

objevil nový okruh otázek a pohledů na jejich řešení. Česká společnost eugenická svou činnost definitivně ukončila v roce 1952 a její úkoly začaly vykonávat stát a veřejná moc.⁶⁵

3.1 Degenerace národů

Již na počátku 20. století se čeští eugenikové začali věnovat otázce lidské degenerace. Podle Břetislava Foustky se v této době stále více ozývají hlasy, které tvrdí, že roste počet vadných, zatížených a slabých, že roste zločinnost, a že degenerační proudy se zesilují. Také Vladislav Růžička tvrdí: „...jisté zlozvyky, jako alkoholismus, dále mnohé nemoci, jako syfilis, tuberkulóza, choroby duševní a nervové způsobují konečně zeslabování rasy a tím degeneraci lidstva, jevící se stupňováním zločinnosti, nemocnosti, úmrtnosti dětí, zmnožením počtu sebevražd, sebevražd osob mladistvých zvláště dětí, úbytkem porodů atd. Tato degenerace ohrožuje prý trvání lidstva, způsobujíc pokles zdravotního stavu a houfné vymírání rodin a rodů.“⁶⁶ Obviňována byla moderní civilizace, která prý různými prostředky způsobovala úpadek jednotlivců, ale i celých národů. Proto se sociální politika a především politika humanitní začala zabývat otázkou, jak omezit onu nemoc, bídu, neřest a zločin v lidské společnosti. Tedy jak zabránit vzniku a zbavit se jedinců duševně, mravně, hmotně a tělesně slabých, méněcenných a degenerovaných. Na řešení tohoto problému by se mělo zaměřit především novodobé lékařství a zdravotnictví.⁶⁷

Břetislav Foustka tvrdí, že v jeho současnosti⁶⁸ se většina badatelů drží definice německého lékaře Paula J. Möbiuse, podle něhož pojem degenerace znamená „dědičnou, druhu škodlivou úchylku od typu“.

⁶⁵ JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. s. 248 – 249.; JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. s. 155 – 156.

⁶⁶ RŮŽIČKA, Vladislav. *Biologické základy eugeniky*. s. 533.

⁶⁷ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 1 – 3.

⁶⁸ Pozn. autora: Foustka takto pojednává ve svém díle vydaném v roce 1904.

Existují stupně „od těžkého zatížení až k slabším stupňům méněcennosti“.⁶⁹ Degenerace neboli zrudnění znamená podle lékaře Františka Laška⁷⁰ v obecném slova smyslu tělesný, rozumový či mravní úpadek lidstva. K degeneraci velkou měrou přispívá především dědičnost, neboť se nedědí jen vlastnosti dobré, ale také např. dědičné choroby. Dále potom nevhodné křížení, boj o živobytí, život ve městech, práce v továrnách, nezdravé byty, chudoba, špatné stravování, různé druhy otrav – jednak při řemeslech, ale také svévolné (alkohol, tabák), dále nakažlivé choroby, atd.⁷¹

Obyčejně je pojem degenerace chápán jako klesání celkové výšky a tělesné síly. Avšak František Lašek dělí známky degenerace na tělesné a duševní. Tělesné známky degenerace se nejčastěji jeví jako „neladný celkový vzrůst“ (tzn. nadměrná velikost nebo naopak zakrslost), nepoměrnost jednotlivých částí těla (např. malá hlava, velké tělo, či naopak), dlouhé končetiny s krátkým trupem, nepřiměřená velikost některé části těla (např. ruce, nohy, boltce, oči, nos, čelist, zuby, atd.). Dále to mohou být odchylky jako např. zkřiveniny kostry, vymizelé prsní žlázy, ale také srostlé obočí, nápadná vlasatost celého těla, vousatost u žen. Mezi tělesné projevy degenerace také řadí např. vady řeči, nepřiměřenost ve vyměšování potu a tukových žláz či odchylky v úkonnosti žaludku (jako jsou krkání, přežvykování, chorobná nenasytnost). Je třeba podotknout, že v znetvořeném těle může zůstat duševní úkonnost normální, naopak v krásném těle se může skrývat duševní úpadek. Mnohem důležitější než tělesné známky lidské degenerace jsou známky duševní, neboť jejich dědičnost je mnohem vyšší než u tělesných vad. Velké množství duševních nemocí získávají postižení jedinci od svých předků. Duševní známky degenerace

⁶⁹ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 8.

⁷⁰ František Lašek (1872 - 1947), český lékař, historik, primář nemocnice v Litomyšli. (*Čestní občané*. In Ročenka Českotřebovsko. [online]. Tribovia 2012 [cit. 2012-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.rocenka.info/?page_id=263>)

⁷¹ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 3.

představují nejčastěji již zmíněné dědičné choroby, dále různé nervosy, charakterové a rozumové odchylky. Kromě jedinců slabomyslných a blbých či epileptiků, to mohou být např. lidé různé povahy výstřední, podivínské, zločinné, perverzní povahy náruživé, tíhnoucí ke karbanu, pijáctví a jiným nepravostem. Takovéto duševní odchylky vznikají již v útlém dětství. Děti, které v prvních letech svého života trpí např. křečemi, rozčilením, neklidem, třesením, různými svalovými záškuby tzv. tikem či zvláštností povahy, jsou postižené opravdovým zrudněním. Zvláště pokud jsou tyto vrozené vlastnosti podporovány výchovou, často v pozdějším věku vedou k lehkomyšlnosti, zhýralosti, ale také dokonce k zločinnosti, paličství, ke ztrátě ušlechtilých citů (tzv. mravní otupělost), či k nedostatku citu k rodině a svým bližním. Podle Laška duševních chorob nadále přibývá. V ústavech pro choromyslné se na počátku 20. století podle něj nalézá 67 % – 90 % degenerovaných jedinců.⁷²

Teorie lidské degenerace nebyla na počátku 20. století nic nového. Již Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778), francouzský filosof, pojednával o úpadku. Podle něj byl člověk od přírody bezúhonný a dobrý. Teprve civilizace zavinila jeho úpadek a vlivem společnosti se stal člověk špatným. Přičemž bohatství a vědy celkový stav společnosti ještě zhoršovaly a z člověka se vytratila všechna jeho přirozenost. Rousseau tvrdil, že jediným lékem proti obecné zvrhlosti je návrat člověka k přírodě. Na smýšlení německého filosofa Friedricha Nietzscheho (1844 – 1900) již působila teorie darwinismu. Prohlásil, že kulturní člověk upadl, neboť na něj působí moderní osvěta, která je zkažená průmyslem, politikou, literaturou a filosofií. Podle něj je tedy třeba se navrátit k původním formám. Velmi pesimistický byl německý filosof Karl Robert Eduard von Hartmann (1842 – 1906). Dle jeho názoru je svět špatný, byť nejlepší, jaký byl možný. Cíl dějin je podle něj negativní – celý historický vývoj i celý svět spěje k záhubě. Později se objevují názory, že ona „nemoc světa“, tedy úpadek, není tolik povahy fyzické, jako spíše mravní. Že

⁷² LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 4 – 8.

jsme upadli, neboť jsme ztratili politickou a státní samostatnost, či že příčinou úpadku jsou hospodářské poměry. Z hlediska evolučního je úpadek možný, a to nejen dočasný, ale i definitivní jak jednotlivců, tak celých národů. Vývoj druhu bude i tak pokračovat dál prostřednictvím přirozeného výběru, bude docházet k dalšímu zdokonalování. Příznivý vliv přírodního výběru však bývá narušován různými činiteli sociálními a politickými, jako např. působností hygieny, humanitních opatření v prospěch slabých, válkou, nouzí, alkoholismem a dalšími škodlivostmi.⁷³

Úpadek určitých kmenů či národů lze znázornit na příkladech: mezi národy, které představují úpadek či zánik se často uvádějí Egypťané, Assyrové, Řekové, Římané a Gothové. Břetislav Foustka rozděluje soudobé národy na vzestupné a poklesající. Mezi poklesající národy řadí např. národ francouzský, španělský, portugalský či italský. Naopak národy vykazující vzestupnou tendenci jsou germánská plemena, tedy Anglosasové, Skandinávci a Němci. Zvláštním případem je národ Židů, který se i přes nepříznivé podmínky udržuje v dobré síle. Národy slovanské jsou určeny k zániku, neboť reprezentují národy zestárlé, které si v důsledku křížení s jinými národy neuchovaly čisté krve.⁷⁴

Někteří vědci se obávali, že lidstvo se nachází na cestě k zániku. Tvrdili, že u všech kulturních národů západoevropských nastává tělesná degenerace, rozumová a mravní dekadence moderního lidstva. O budoucnost lidstva se obávali především darwinští teoretikové degenerace. Již Charles Darwin ve svém díle *O původu člověka* upozorňoval na nebezpečí plynoucí z množení lidí bezstarostných, neřestných a vadných. Psal zde také o škodlivých účincích mnohých moderních opatření hygienických a humanitních. Obranou proti tomuto problému by podle něj mohlo být uchování přírodního výběru a zavedení

⁷³ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 5 – 7.

⁷⁴ Tamtéž, s. 9 – 11.

vědomého výběru sexuálního. Ke konci svého života neviděl budoucnost lidstva příliš optimisticky. V soudobé společnosti se podle něj neuskutečňuje přírodní výběr, nejpřízpůsobivější nepřežívají a obyvatelstvo se rozmnožuje více z nižších nežli ze středních a vyšších společenských vrstev. Mezi dalšími, kteří upozorňovali na nebezpečí degenerace, byli např. A. Wallace, F. Galton, z Francouzů psychiatři Morel a Moreau de Tours, Picard, Cazalis, Féré, V Německu Möbius, Koch, Ploetz, Schallmeyer či Nietzsche. Foustka považuje za nejvýznamnějšího teoretika degenerace z poslední doby Wilhelma Schallmeyera (1857 – 1919), jenž se pokusil nejvšestranněji formulovat selekční teorii degenerace. Schallmeyer byl jedním z těch, kteří hlásali obecný úpadek tělesný i duševní u kulturních národů západoevropských. Německý biolog August Weismann (1834 – 1914) dokázal, že dědičnost funkcionálně získaných vlastností neexistuje, proto pro Schallmeyera byl nejhlavnějším činitelem vývojovým a pokrokovým boj o život a přírodní výběr, eliminace a selekce. Problémem je, že schopnější jednotlivci se rozmnožují méně než vrstvy nižší. Vzrůstá také počet choromyslných, přibývá sebevražednosti. Známkami degeneračními jsou podle jeho názoru: úbytek porodní schopnosti i schopnosti kojit, přibývání krátkozrakosti, vzrůstající zhoršování chrupu, a důležitým je úpadek duševních schopností, schopností mravních a síly vůle.⁷⁵

Foustka shrnuje, že pro přítomnost i budoucnost se nás nejvíce dotýká osud soudobých národů. Svými životy jsme spjati nejen s nimi, ale také s životy budoucích generací. Zabývá se otázkou, zda je skutečně pravda, že kulturní západoevropské národy klesají odstraňováním přírodního výběru a škodlivým zasahováním selekce společenské, a že jejich duševní, mravní i rozumové schopnosti upadají. A i přes to, že uznává existenci značného množství nemocných a choromyslných, růst sebevražednosti, velkou zločinnost, prostituci, alkoholismus, atd.,

⁷⁵ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 12 – 16.

vyjadřuje svůj nesouhlas se selekční teorií degenerace. Uznává sice nebezpečnost určitých degeneračních proudů, avšak věří, že existují přirozené regenerační protiproudy, které samy spontánně vyrovnají část oněch škodlivých účinků. O další řešení se postarají lidé svou vědomou činností. Naopak lze pozorovat i příznivé vlivy, např. zvýšení životní úrovně. Optimisticky prohlašuje, že vedle slabosti, méněcennosti a zvrhlosti lze zpozorovat i mnoho zdravé síly tělesné, duševní i mravní. Do budoucna dle Foustky bude k ideálům humanitní politiky patřit především zdraví lidstva a fyzická zdatnost co největšího počtu jednotlivců.⁷⁶

3.2 Regenerace národů

3.2.1 Význam plodnosti

Jedním z těch, kteří upozorňovali na nebezpečí ubývání porodů a úmyslného omezování plodnosti, byl i český lékař František Lašek. Ke klesání počtu porodů podle statistik v době jeho života docházelo především ve Francii, v Německu, v Anglii nebo ve Švédsku. Podobně tomu bylo i v jiných evropských zemích. Nejmenší přírůstky však byly zaznamenány ve Francii, zatímco největší v zemích slovanských (např. Rusko, Bulharsko, Srbsko)⁷⁷. Podle jeho názoru má každý svobodné právo se rozhodnout, kolik bude mít dětí, ale v zájmu národního bytí tato otázka hraje velmi významnou roli, neboť i v naší zemi se problému úbytku porodů stává životní otázkou národní. U nás sice přibývá sňatků, avšak porodů ubývá. Jednou z příčin může být dle Laška i šíření učení tzv. novomalthusianismu, které hlásá omezovat počet dětí. Podle statistik v Čechách od roku 1909 do roku 1911 ubylo porodů: nejprve 30,6%, další rok 29,3% a nakonec jen 28,2%⁷⁸. Podle Laška tedy soudobé

⁷⁶ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 19 – 21.

⁷⁷ Viz příloha č. 8.

⁷⁸ Zaokrouhleno na jedno desetinné místo.

lidstvo slábne a vymírá, ač v důsledku lékařské péče a zlepšením životních podmínek úmrtnost všeobecně klesá.⁷⁹

Významem plodnosti se zabýval také jeden z nejvýznamnějších českých eugeniků lékař Vladislav Růžička. Ve svém spise nazvaném *Péče o zdatnost potomstva* se snaží vysvětlit široké veřejnosti, proč by se mělo pracovat proti poklesu porodnosti. Objasňuje, že národní eugenice nezáleží jen na jakosti potomstva, ale také na jeho početnosti. Platí zde jednoduché pravidlo, a sice čím více se národ bude rozmnožovat, tím snáze se udrží. Toto platí zejména pro národ malý, obklopený ze všech stran národy cizími. Přesně takovým je i náš národ. Ve skutečnosti se ale všechny vrstvy národa nerozmnožují stejnoměrně. Nejvíce se rozmnožují nižší vrstvy, které paradoxně vydají nejméně nadaných, kterých je nejvíce třeba k pokroku národa. Nejméně plodné je podle Růžičky bílé plemeno, které je nosičem nejvyšší kultury. Zde se obrací k problému degenerace národů, neboť vliv kultury je mnohými považován za zhoubný pro další trvání lidstva. „*Kulturní způsob života, např. požívání uměle připravené potravy kazí chrup, sedací způsob života, jemuž je vydáno namnoze obyvatelstvo měst za součinnosti umělého osvětlení, otopu, aj. vlivů, vede zejména u žen k zeslabování výkonů ústrojí pohlavních, žláz mléčných atd. Kultura působí na člověka podobně jako umělý chov na domácí zvířata. (...) umožňuje se (...) i množení jedinců méněcenných. S kulturou stoupá počet zákroků lékařských, vzniká jí mnoho nových nemocí...*“⁸⁰ Neměl by se však kultuře dávat za vinu úpadek lidstva. Např. u žlutého plemene je kultura mnohem starší než řecká a římská, avšak patří k nejplodnějším národům země. Růžička připomíná, že národy, které v minulosti vyhynuly, vymřely v podstatě nedostatečnou plodností. Veliký eugenický význam tedy přikládá významu plodnosti v životě národa.⁸¹

⁷⁹ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 8 – 10.

⁸⁰ RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. s. 20.

⁸¹ Tamtéž, s. 18 – 20.

Růžička navrhuje určitá opatření, jak plodnost různými způsoby ochránit. Plodnost venkovského obyvatelstva je zhruba dvakrát vyšší než plodnost obyvatel měst. Avšak ve městech se vrozené nadání nejlépe uplatňuje. Bylo by tedy vhodné ochránit městské obyvatelstvo přílivem z venkova. Selský stav ale musí zůstat zdravotně nedotčen, aby neklesala jeho plodnost. Z tohoto hlediska je tedy venkov schopen obrozovat národ a jeho trvání by bylo těmito prostředky zaručeno.⁸²

Růžička se obrací do minulosti a připomíná, co se stalo po bitvě na Bílé hoře. Naše nadané vrstvy byly takřka zničeny popravami. Následujících 200 let trvalo, než se ze selského stavu vyvinuli noví vůdčí duchové. Např. staří Řekové a Římané ke konci své existence selské stavy postrádali, a proto vyhynuli. Soudobé statistiky ukazují, že plodnost selského stavu v našich zemích klesá. Je tedy na čase se vzchopit a začít aktivně jednat. Např. v Severní Americe pokles plodnosti řeší regulovaným přistěhovalectvím. Evropa trpí také v důsledku toho, že neláká k přistěhovalectví. Také snížení úmrtnosti se jeví jako řešení daného problému. Pečovat by se o něj mělo zejména vhodnou péčí o kojence, aby se předešlo vysoké mortalitě. Především je ale nezbytné bojovat proti všem okolnostem, které snižují plodnost. Rodinu by lidé měli zakládat v době, kdy je jejich plodnost nejvyšší. Za nejpříznivější léta pro vstup do manželství jsou u žen považovány od dospění do 20. roku, u muže do 25. roku. Podle statistik je toto kritérium pro plodnost velmi důležité, neboť ženy, které se vdaly do 20 let, měly průměrně 7 dětí, zatímco ženy, které se vdaly mezi 36. a 40. rokem, měly průměrně jen jedno dítě. Sňatek by tedy měli mezi sebou uzavírat lidé, dokud jsou mladí.⁸³

Další překážkou plodnosti a tedy požadavků eugeniky je emancipace žen. Obecně totiž podle Růžičky platí, že ženy, které vykonávají samostatné povolání, se vdávají a zakládají rodinu jen zřídka,

⁸² Tamtéž, s. 21.

⁸³ Tamtéž, s. 21 – 22.

byť jsou většinou velmi nadané. A tím poškozují národ jako celek. Národ ale poškozují i tací, kteří uměle zabraňují otěhotnění. Takovéto umělé omezování plodnosti dokonce poškozuje národ ještě více než dědičné nemoci. Žalostný je především fakt, že se to týká hlavně vrstev nadaných a nejvýkonnějších. Žádat svobodné provedení potratu je zavrženíhodné, neboť se tím velmi citelně poškozuje plodnost národa. Měli bychom si vážít každého života, který by mohl posílit národ jako celek. Čas od času se však naskytne případ, kdy např. trvalou nemocí či vyčerpáním matky, by se jevílo žádoucí zavést potrat. V takových případech je však vhodnější provést zneplodnění operací či rentgenováním. Podle Růžičkova názoru je tento prostředek mnohem mravnější a účinnější nežli potrat. Udává příklad Ameriky a Švýcarska, kde se používá výkon zneplodnění u známých pijanů a zločinců, u nichž se jedná o dědičné zatížení. Výkon zákroku je prý vždy prováděn jen s výslovným svolením dotyčné osoby, zpravidla však jej snadno dávají, ba dokonce samy zneplodňující operaci vyžadují.⁸⁴

František Lašek udává hospodářské důsledky skrovného přibývání obyvatelstva. Cituje českého národohospodáře prof. Dr. Josefa Grubera (1865 – 1925): *„Malý přírost obyvatelstva neznací jen oslabení branné moci státu, nýbrž v zápětí dostaví se i oslabení hospodářské a kulturní. Jen omylem může se někdo domnívati (Malthusovy názory⁸⁵), že menší počet obyvatelstva může přivoditi větší blahobyť národa. Právě naopak větší počet dětí donucuje rodiče k větší a trvalejší energii a podnikavosti, kdežto malý počet svádí k pohodlí a předčasnému odpočinku. Je-li více dětí, jde pochopitelně snaha rodičů pouze k tomu, aby byly děti vychovány a připraveny k samostatnému vydělávání na prospěch vlastní i národní, kdežto při malém počtu dětí jsou rodiče sváděni zabezpečovati jim vlastní práci pohodlné zaopatření a činiti z nich společenské*

⁸⁴ Tamtéž, s. 23 – 24.

⁸⁵ Viz s. 5.

*příživníky.*⁸⁶ Lašek tvrdí, že prvorozené děti bývají zpravidla méněcenné a tělesně méně vyvinuté než děti narozené později. A tedy pokud národ sestává hlavně z rodin o dvou dětech, činí méněcenné děti skoro polovinu. Proto je vhodnější mít více dětí, neboť jak je známo, i mnoho velikánů lidstva bylo pozdějšími dětmi z většího počtu sourozenců. Dalším vhodným argumentem by mohla být skutečnost, že náklady na výchovu dětí nerostou souměrně s počtem dětí. To znamená, že větší množství dětí se vychovává jednodušeji a za pomoci menších nákladů na jednotlivé dítě.⁸⁷

Rostoucí počet obyvatelstva má mnoho hospodářských důsledků. Např. čím více roste počet obyvatelstva, tím bude více spotřebitelů, a tím více výrobců. Čím dokonalejší výrobní technika, tím bude třeba vyššího vzdělání výrobce, čím větší soutěž, tím lepší výrobky. A tímto způsobem podle Laška stoupá povznesení národa. Naopak pokud není dostatek pracovních sil, vázne průmysl nebo se opoždí za průmyslem jiných národů, které mají více pracovních sil. Stejný princip platí i při tzv. „vzdělávání“ půdy. Pokud tedy nastane situace, že národ sám nemá tolik potomstva, kolik by byl schopen v rámci svých hospodářských podmínek uživit, začnou se k němu stěhovat cizí národy a zabírat místa, která národ nezaplnil vlastními příslušníky. Ubývání porodů má tedy své negativní dopady i v oblasti hospodářství. Pokud národ nemá dostatek dětí, nikterak se neobohacuje, nýbrž chudne. Důsledků je mnoho: neroste movitý ani nemovitý majetek, neroste výroba a důchod národa, nestoupá mezinárodní obchod ani spotřeba uhlí, železa, bavlny, vlny, atd., ani hodnota nemovitého majetku nestoupá takovou měrou, jako ve státech, kde lidí přibývá. Na druhé straně klesá rozšíření a vliv jazyka, vědy, literatury i umění národa. A s rostoucím přistěhovalectvím se země tzv. „odnárodňuje“.⁸⁸

⁸⁶ Cit. dle: LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 10 – 11.

⁸⁷ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 10 – 11.

⁸⁸ Tamtéž, s. 11 – 13.

3.2.2 Sňatkové vysvědčení

Čeští eugenikové první poloviny 20. století se nejvíce věnovali otázce tzv. předmanželských sňatků. V předchozí kapitole byla pozornost věnována především kvantitě neboli početnosti narozeného potomstva. Tato kapitola se bude zabývat hlavně otázkou kvality potomstva jak tělesnou, tak duševní.

Lékař Vladislav Růžička věnoval ve svých studiích velkou pozornost kvalitě potomstva. Ve studii *Péče o zdatnost potomstva* zdůrazňuje důležitost tělesného i duševního zdraví, neboť hlavně tímto způsobem jsou zabezpečeny trvání a význam národa. Proto pro každého člověka, který svůj národ ctí, by měla být samozřejmá péče o tělesnou i duševní zdatnost vlastního potomstva. Člověk by měl ale dbát i o své vlastní zdraví. K dispozici jsou mu četná zdravotní zařízení, jejichž existenci zaručuje stát. Každý by měl dodržovat určitá zdravotní pravidla, „*kteřá se týkají zdravého bytu, oděvu, zdravé potravy, čistého vzduchu, především pak zachovávání a udržování všestranné čistoty vlastní i svého okolí, správné životosprávy, mírnosti ve všem.*“⁸⁹ Avšak nestačí jen dodržovat všechna tato pravidla, neboť zdraví a tělesnou a duševní zdatnost si již jedinec musí s sebou přinést na svět. Proto Růžička upozorňuje, jak je důležité myslet na zdraví svých dětí. Lidé by si měli dobře rozmyslet, s kým si potomka pořídí. Měli by brát ohled na zdravotní stav svých i partnerových rodičů i dalších předků. Zamýšlet by se měl nad tímto problémem každý, komu záleží na prospěchu svého národa.⁹⁰

Podle Růžičky je jisté, že tělesné i duševní vlohy dědíme po svých rodičích a po přímých předcích. Ty nevhodné lze později potlačit a naopak ty vyhovující rozvinout např. prostřednictvím výchovy ve školách atd. Avšak nelze je definitivně u člověka vymýtit. A protože zdatnost potomstva určují otec i matka naprosto stejnou měrou, oba jsou stejně

⁸⁹ RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. s. 4.

⁹⁰ Tamtéž, s. 3 – 4.

zodpovědní také za výběr partnera. Než mezi ženou a mužem dojde ke sňatku, měli by dbát na to, zda se v rodině partnera nevyskytují nějaké dědičné duševní choroby či tělesná postižení. Pokud by s takovou osobou vědomě zplodili potomka, přispívali by tímto ke množení neužitečných a škodlivých jedinců a byli by plně zodpovědní za šíření nemocí, neštěstí postižených jedinců, ale hlavně za poškozování zdatnosti národa. Proto by se každý měl řídit požadavky eugeniky.⁹¹

Břetislav Foustka uznává, že eugenický návrh týkající se uvědomělého sexuálního výběru je jedním z těch reálných, a onu myšlenku považuje za sympatickou, neboť má v sobě zdravé jádro a mluví pro ni vážné důvody. Soudí, že tímto způsobem by se dalo čelit degeneraci a vzniku slabých a méněcenných jedinců. Pokud by potomstvo plodili jen lidé zdraví a zdatní, jejich děti by byly dokonalé a tímto způsobem by připravovali příští, dokonalejší generace.⁹² I Artur Brožek souhlasí s Břetislavem Foustkou a odkazuje na něj, když píše, že o zdraví a blaho dítěte bychom se měli starat z důvodů hygienických a etických. Snahy o zdatnost potomstva nejsou nové. Již Platón přišel s návrhem regulace sňatků, kterými by se docílilo zdatnějšího potomstva. Hlavním důvodem byly však vojenské účely. Starost by měli lidé projevovat jak o již narozené děti, tak o ty nenarozené, a to buď zdrženlivostí plození či snahou o uvědomělou sexuální volbu.⁹³

Podle Foustky je zodpovědnost plození velmi velká, mnohdy je prý dokonce přirovnávána k zodpovědnosti za vraždu či jiný zločin. Zdravý jedinec svým důsledným uvědomělým výběrem sexuálního partnera dokáže zabránit tomu, aby vznikaly děti vadné a slabé, aby byly svým okolím vykořisťovány a musely čelit každodenním strastem. Tímto způsobem by došlo k odstranění bídy a neřesti ze světa. Je třeba se

⁹¹ Tamtéž, s. 4 – 6.

⁹² FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 158.

⁹³ BROŽEK, Artur. *Zušlechtění lidstva*. s. 98 – 99.

věnovat zdatnosti celého národa. Čím více se bude rodit zdatných jedinců po stránce tělesné i duševní, tím bude jako celek nadanější a zaujme lepší místo ve sdružení soudobých národů. Velký význam to má především pro malé národy. Jsme tedy zodpovědni i vůči plemeni, neboť je povinností každého předat budoucím generacím zdravá těla a zdravé duše. Foustka hodnotí návrh uvědomělého sexuálního výběru pozitivně, neboť jde o opatření profylakční, které si klade za cíl zlu předcházet. Tímto způsobem lze podle jeho názoru nejlépe čelit degeneraci. Je také jedním ze způsobů nejméně bolestných. Příroda jedná nahodile a lidé také často vstupují do manželského svazku neuvědoměle, a tak způsobují mnoho utrpení a neštěstí. Foustka vyzdvihuje uvědomělost myšlenky sexuálního výběru v kontrastu s nahodilou působností přírodních zákonů.⁹⁴

Také František Lašek konstatuje, že je třeba zlu především čelit. Zabránit degeneraci budoucích generací by podle něj bylo možné mimo jiné např. vhodným křížením, tedy výběrem manželek a manželů.⁹⁵ Karel Hrubý objasňuje záležitost z hlediska dědičnosti: *„Manželství obou osob viditelně postižených se vylučuje vůbec; manželství postižené osoby se zdravou je povážlivé a vyžaduje další eugenický výběr v příštích generacích; zdravé osoby ze zatížených rodin necht' uzavírají manželství jen s členy úplně zdravých rodů. V rodokmenech se projeví recesivně dědičná vlastnost nepravidelným výskytem a přeskokováním generací.“*⁹⁶ Lidé se často řídí pudem a množí se jen směrem „dále“, ale ne „vzhůru“. Manželství se potom stává spojením dvou nemocí a zplozením potomka vzniká nemoc třetí. Při sňatku by však měl být brán ohled na zdraví snoubenců i jejich budoucího potomstva. Lašek se snaží vysvětlit, o čem by měl člověk před vstupem do manželství přemýšlet, a cituje německého filosofa Friedricha Nietzscheho: *„Jsi člověk, jenž si smí přátí*

⁹⁴ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 159 – 161.

⁹⁵ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 13.

⁹⁶ HRUBÝ, Karel. *Eugenika, člověk v zrcadle dědičnosti*. s. 206.

*dítě? Jsi vítězem, sebezpřekonavatelem, vládcem smyslů, pánem svých ctností? Jen tvoje vítězství a svoboda má toužiti po dítěti, živoucím pomníku tvého vítězství a osvobození. Dříve musíš být sám dokonale vystavěn, než vstoupíš v manželství, jímž jest vůle dvou stvořiti jedno, jež více jest než ti, kdo je stvořili.*⁹⁷

Dle názoru Vladislava Růžičky nesmí být manželství považováno za zcela soukromou záležitost. Je to také věc veřejného zájmu, neboť se jedná o zájmy celého národa. Mohla by se objevit námitka, že to zcela jistě znamená omezování svobodného rozhodování každého jednotlivého člověka. Ale podle Růžičky si lidé musí uvědomit, že mnoho již existujících zákonů na ochranu obecných zájmů společnosti i státu omezuje svobodné rozhodování člověka. Bylo by výhodné, aby snoubenci při zvažování sňatku brali ohled nejen na své soukromé záležitosti, ale také na blaho národa, a poradili se nejprve s lékařem o vhodnosti založení rodiny. Nesměli by mu ale zamlčet žádnou okolnost, co se týče jejich zdravotního stavu i zdraví předků. Proto eugenika požaduje uzákonění tzv. lékařských vysvědčení sňatkových, bez kterých by nebylo možné uzavřít sňatek.⁹⁸

Ladislav Haškovec již v roce 1901 hovoří o tzv. lékařském stvrzení, na jehož základě by bylo možné odepřít sňatek. Přichází s výzvou: *„Zástupcové příslušných civilních a církevních úřadů upozornětež každého před sňatkem na význam manželství v ohledu zdravotním. Budiž každému na srdce položeno, aby před sňatkem se svým domácím lékařem radu bral. Porada tato zůstává obyčejnou důvěrnou poradou lékařskou. Budiž každý povinen vykáhati se úřadům stvrzením lékařským, že není důvodu, aby se jemu legální sňatek odepřel. Toto stvrzení nevybočuje z mezí nutné a svaté mlčenlivosti lékařské a bylo by daleko*

⁹⁷ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 13.

⁹⁸ RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. s. 7 – 9.

*diskretnější, než jsou vysvědčení, jež se požadují dnes při obsazování úřadů nebo při pojišťování osobním.*⁹⁹

Manželství je podle názoru Vladislava Růžičky důležité jak z hlediska sociálního, tak i ze zdravotních důvodů. Proto by mělo být chráněno nejen právně, ale také zdravotně. Na manželství spočívá existence celého národa, státu i společnosti, neboť v manželském svazku lze nejlépe pečovat o dítě. Manželé by tedy měli být chráněni před chorobami, jimiž by se vzájemně mohli ohrožovat, např. tuberkulóza, pohlavní nemoci, nebo kterými by ohrožovali zdraví potomstva, např. syfilis, chronická kapavka, tuberkulóza, choromyslnost, slabomyslnost, alkoholismus či podvývoj. Souhrnně řečeno, ze strany rodičů by mělo být zaručeno zdravé založení a zdravý vývoj potomstva. K tomu by mohlo velmi pomoci zdravotní lékařské vysvědčení před uzavřením sňatku. Úkolem lékaře by bylo zjistit, zda partneři netrpí chorobou, která by mohla ohrozit zdraví druhého snoubence, zplodění, donošení, výchovu a zdraví dítěte, a zda budou dětem předány zdravé a zdatné vlohy. Přičemž vysvědčení by bylo vydáváno bezplatně.¹⁰⁰

Také František Lašek pokládá zavedení sňatkových vysvědčení za dobré a u lidí svědomitých a uvědomělých za samozřejmé. Říká, že požadavek zákazu sňatku osobám trpícím chorobou, která by mohla způsobit trvalou škodu příbuzenstvu, není novou záležitostí. Totéž lze objevit ve starých hinduských zákonech, nebo také např. v Bibli, kde je Židům zakázáno ženit se s dívkami z rodin stížených padoucníci a malomocenstvím. Podle Laška za zavedení sňatkových vysvědčení bojují mnozí lékařští spisovatelé (např. prof. Haškovec), ale např. i sociologové. Uvádí, že v šesti státech Severní Ameriky již od začátku 20. století existují a fungují zákony, které omezují manželství.¹⁰¹

⁹⁹ Cit. dle: BROŽEK, Artur. *Zušlechtění lidstva*. s. 107 – 108.

¹⁰⁰ RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. s. 9 – 10.

¹⁰¹ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 18.

Ohledně problematiky uvědomělého sexuálního výběru existuje mnoho rozličných myšlenkových směrů a názorů. Břetislav Foustka uvádí některé z nich. Např. Alfred Russel Wallace soudil, že nejlépe by výběr fungoval, kdyby možnost plné volby náležel ženě. Ta by ovšem musela být plně peněžně nezávislá, což by mohl zajistit socialistický hospodářský řád. Tímto způsobem by bylo zabezpečeno, aby neuzavírali sňatek lidé nepracovití, sobečtí či tělesně nebo duševně slabí. Anglický autor Grant Allen (1848 – 1899) přichází se zajímavou myšlenkou, že délka trvání manželství by měla být svobodnou volbou manželů a neměli by být omezováni zákonem. F. Nietzsche tvrdí, že manželství by nemělo trvat déle než do narození prvního dítěte. Někteří prý dokonce snili, že tímto výběrovým způsobem bude možné vypěstovat jakéhosi nadčlověka. Podle Foustky však zatím nejsou příznivé podmínky k tomu, aby mohl princip uvědomělého výběru fungovat, neboť mnoho lidí se při výběru partnera stále nechá ovládat instinkty a pudy, které ne vždy vedou k založení zdatného potomstva.¹⁰² Foustka cituje Darwina, jež mluví o lidském paradoxním jednání: *„Člověk uvažuje s úzkostlivou péčí o vlastnostech a rodokmenu svých koní, svého skotu a psů dříve, nežli je spáří; ale když přikročí ke svému vlastnímu sňatku, zřídka kdy jeví takovou péči nebo nikdy.“*¹⁰³

Foustka uznává, že určitou selekcí by mohlo dojít ke zlepšení stavu potomstva, ať po stránce tělesné, tak po stránce rozumové i mravní. Někteří navrhnou metodu soustavného poučování a uvědomování. Jiní zvolili radikálnější způsob, neboť by si přáli zásah státní moci. Stát by měl zakázat sňatek mezi osobami defektními, zatíženými či chorobnými. Každému by měl být vystaven jakýsi certifikát, který by vydával k tomuto účelu zřízený veřejný lékařský úřad. A jen na základě doložení této listiny by snoubenci mohli uzavřít sňatek. Např. Schallmeyer navrhuje, aby byly zavedeny úřední, vědecky založené individuální rodokmeny. Ty by se

¹⁰² FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 161 – 163.

¹⁰³ Tamtéž, s. 163.

týkaly jak vlastností patologických, tak i jiných, které ukazují generativní cenu jednotlivce. K rozličným názorům dochází v pohledu na řešení otázky, jaké vady a choroby by jedince měly vyloučit ze sňatku. Avšak většina teoretiků se shoduje v tom, že by to měli být osoby stížené venerickými chorobami jako je např. kapavka a příjice, osoby trpícími tuberkulosou, epilepsií či vysokým stupněm nervosy.¹⁰⁴

Vladislav Růžička hodnotí zavedení sňatkových vysvědčení velmi pozitivně. O velkém významu svědčí dle jeho názoru i fakta, že po válce¹⁰⁵ byla takováto vysvědčení zákonem zavedena v Německu i Polsku. Neopomíjí připomenout ani již zmiňované Spojené státy americké, kde podobné zákony trvají už delší dobu. Doufá, že vysvědčení by lidi vychovávalo k větší svědomitosti v zdravotních stránkách manželství. Mohlo by zabránit nechtěné události, při níž by děti obdržely od rodičů zvýšené vlohky k nemocem. Ovšem nedokázalo by se zamezit samotnému vzniku onemocnění. Růžička konstatuje, že žádným sňatkem tedy nelze zcela zabránit onemocnění dítěte. Avšak může být zaručeno, aby vlohky k chorobám nebyly u dětí vyšší, než tomu má být u zdravého člověka. Zdravotní sňatkové vysvědčení má tedy význam z hlediska dědičnosti, tzn. vzhledem k potomstvu. Sňatek by totiž byl zakázán lidem s dědičnými nemocemi a tělesnými nebo duševními vadami.¹⁰⁶

Vladislav Růžička naráží také na problematiku příbuzenských sňatků¹⁰⁷. Podle něj je v takových případech naprosto nezbytné předkládat zdravotní vysvědčení. Neznamená to, že by příbuzní mezi sebou nemohli uzavřít sňatek. Avšak existuje zde zvýšené riziko, že by se u jejich dětí mohly projevit chorobné znaky, které se po několik

¹⁰⁴ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 163 – 165.

¹⁰⁵ Pozn. autora: Po první světové válce.

¹⁰⁶ RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. s. 12 – 13.

¹⁰⁷ Pozn. autora: K tomuto tématu byla v roce 1919 vydána studie Jaroslava Kříženeckého nazývající se *Příbuzenské sňatky, jich význam pro potomstvo a oprávněnost*.

generací neobjevily vůbec. Na druhou stranu by stejným způsobem mohly být výhodné vlohy zesíleny. Každý, kdo by chtěl uzavřít sňatek s příbuzným, by se měl předem poradit s lékařem znalým eugeniky.¹⁰⁸ Karel Hrubý hovoří o tom, že eugenika sňatky mezi příbuznými¹⁰⁹ nemůže doporučovat. Nejprve je třeba uvést, co si má člověk představit pod pojmem „příbuzný“, neboť za příbuzné jsou logicky považováni jedinci, kteří mají některé tedy jakékoliv předky společné. Eugenika podle Hrubého omezuje pojem jen na osoby, které mají ve třech předešlých generacích společné předky. U takových osob je mnohem vyšší pravděpodobnost, že se nepříznivé vlohy sejdou v dostačujícím množství, aby se defekt projevil navenek. Pokud jedinci nejsou příbuzní, pak tato pravděpodobnost velmi klesá.¹¹⁰

Proti požadavku zavedení sňatkových vysvědčení jsou vznášeny mnohé námitky. Nejčastěji se týkají problému omezení osobní svobody jedince. Lašek vysvětluje, že co se týče teorie, existuje jednoduchá odpověď. Neboť již po mnohá staletí stát omezuje vstup do manželství, a to např. věkem, nebo zakazuje mnohoženství. Člověk tedy nemůže vstoupit do manželství jen z vlastní vůle. Proč by tedy nemohly být uznány důvody právní jako např. nedostatek potřebných příjmů, špatné mravy, nakažlivá nemoc nebo vada? Eugenikové doufají, že kdyby byly přiměřeně pozměněny zákony, omezil by se počet chorobných dětí. Uznává, že mnohé choroby by snoubenci mohli zamlčet či zakrýt, a nebo že určité dědičné choroby by se mohly projevit až později po uzavření sňatku. I přes tyto komplikace by ale došlo ke zlepšení celkového stavu společnosti.¹¹¹

¹⁰⁸ RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. s. 14.

¹⁰⁹ V roce 1948 československý trestní zákoník považoval sňatky mezi nejbližšími příbuznými (tj. sourozenci mezi sebou, rodiče a děti, prarodiče a vnuci) za absolutně právně nepřípustné, kvalifikované jako zločin. Sňatek mezi bratrancem a sestřenicí byl možný jen s úředním povolením. (HRUBÝ, Karel. *Eugenika, člověk v zrcadle dědičnosti*. s. 204)

¹¹⁰ HRUBÝ, Karel. *Eugenika, člověk v zrcadle dědičnosti*. s. 204 – 206.

¹¹¹ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 19.

Co se týče praxe, je však problém složitější. Nýbrž člověk není jen bytost smyslová, ale také citová, a tak u něj není možný „chov“ jako u ušlechtilých zvířat. Člověk po rozumové stránce uznává všechny eugenické snahy, ale jeho srdce mu prý říká mnohdy něco jiného. Na místě je tedy otázka, zda má nemocný vstupovat do svazku manželského? Odpověď je podle Laška a dalších eugeniků jednoznačná: Nemocný se za žádných okolností ženit nemá. Je to sice požadavek krutý, ale rozumný. Člověk by si měl položit otázku: „*Co je lepší: trpí-li jediný člověk, či trpí-li za něho snad bytostí několik?*“¹¹² Růžička píše, že někteří se ohrazují zásadami humanity. Ale je to prý humanita jen zdánlivá, neboť aby neomezila osobní svobodu jednotlivce, radši připustí množení bídy lidstva prostřednictvím šíření škodlivých vloh. Růžička zdůrazňuje, že kdyby se na základě zdravotních vysvědčení vylučovalo jen 1 – 2 % snoubenců v celé republice, přičemž na plodnosti národa by tato okolnost nebyla znát, výsledkem by bylo neustálé snižování počtu lidí nevhodných pro manželství. V budoucnu by bylo stále méně koho vylučovat.¹¹³

Další často kladenou námitkou je, že zavedení sňatkových vysvědčení by bylo ku prospěchu jen manželským dětem. Na děti nemanželské by tato právní ochrana neplatila. Podle Růžičky jde o námitku správnou. Svě vysvětlení demonstruje v číslech. V Čechách je asi 12,6 % dětí nemanželských. Tzn. že u osminy dětí by zůstal zachovaný nynější nepříznivý stav. Na druhou stranu by se ale zlepšil u 87,4 % dětí, což je výrazná většina.¹¹⁴ Foustka připomíná možné nebezpečí následného většího počtu nemanželských dětí.¹¹⁵

¹¹² Tamtéž, s. 19 – 21.

¹¹³ RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. s. 15.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 11.

¹¹⁵ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 165.

Někteří se obávají, že omezení sňatků bude v rozporu s budoucím pokrokem, neboť by mohlo dojít k zabránění plození geniálních lidí. Jak již bylo zmíněno, u vadných jedinců s nevhodnými vlohami dochází k náchylnosti k variaci, tzn. že patologickým rodinám se rodí buď děti vadné, ale někdy i nadnormální. Foustka oponuje a namítá, že stejný počet geniálních dětí může vzejít i z rodin zdravých.¹¹⁶

Podle Foustky nejvýznamnější námitkou je fakt, že naše vědomosti a znalosti o zákonech patologické dědičnosti nejsou ještě na tak vysoké úrovni, aby bylo možné na jejich základě ustanovit zákon, který by měl všeobecnou platnost. I na takové připomínky má Foustka odpověď. Zpočátku by se uzákonilo alespoň něco, např. zákaz sňatku osobám příjčným, dokud není jistoty, že jsou zcela vyléčeny. S postupným zdokonalováním vědeckých znalostí by se zákonodárství zdokonalovalo.¹¹⁷

Růžička shrnuje otázku vhodnosti zavedení lékařských sňatkových vysvědčení takto: I když se nezabrání vypuknutí nemoci v pozdější době manželství, lze alespoň ochránit potomstvo, aby nezdědilo zvýšené chorobné vlohy. Hlavním úkolem vysvědčení je tedy zabezpečení, aby mezi sebou neuzavírali sňatek osoby, v jejichž rodokmenu se vyskytuje dědičná nemoc nebo jiná tělesná či duševní vada, která by mohla jakkoli ohrozit potomstvo. Cílem by měly být hodnotné budoucí generace. Podle Růžičky je požadavek vysvědčení velmi rozumný. Celkově by totiž mohl vést k ozdravení v nejpodstatnější části lidského bytí – v dědičných vlohách, které podstatně ovládají vývoj zárodka, mají vliv na všechno utváření a na všechny tělesné výkony. Tímto způsobem by byla zaručena všestranná zdatnost potomstva.¹¹⁸

¹¹⁶ Tamtéž, s. 165 – 166; 168.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 166 – 168.

¹¹⁸ RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. s. 14 – 16.

Břetislav Foustka není oproti Růžičkovi tolik nadšen otázkou zavedení příbuzenských sňatků. Tvrdí, že pro celkovou reformu manželského zákona ve smyslu společenské a plemenné hygieny nejsou ještě evropské poměry dost zralé. Nejprve bude třeba přichystat vhodnou půdu pro zavedení zákona. Slušní lidé, podle jeho názoru, by ve svých vztazích nepotřebovali zákonná opatření, avšak dnešní ani budoucí společnost nepokládá za ideální. Foustka tedy není pro to celou záležitost uspěchat a předčasně a mechanicky zavést zákon, i z toho důvodu, že se jedná o věc velmi individuálních vztahů mezi lidmi. Na druhou stranu ale zamítá liberalistické heslo „laissez faire, laissez aller“, jež by starost o zdokonalování ponechalo přirozenému výběru, obzvláště když se jedná o věc natolik důležitou jako je zdraví národa. Také připouští, že mnoho dosavadních manželských svazků je nahodilých, generativně škodlivých či nemravných. Uvědomělý výběr by mohl do značné míry pomoci předcházet generativním škodám a přispívat k tělesnému a duševnímu zdokonalování národa. Avšak velmi zdůrazňuje, že je především potřeba intenzivně a soustavně lidi poučovat. Zákonodárství potom může už jen sloužit jako doplnění a ochrana změny veřejného mínění. Dále uznává, že kdyby se lidem vpravilo do podvědomí, že tyto snahy jsou užitečné, a hojněji by se podle nich jednalo, určitě by to vedlo k zabránění degeneračním jevům. Prostředek je to tedy nepochybně účinný. Avšak degeneračních jevů je celá řada, a proto je třeba hledat zaopatření k zamezení jejich vzniku i v jiných oblastech.¹¹⁹

3.2.3 Jiné eugenické směry

Kromě selekční myšlenky sexuálního výběru a zavedení tzv. sňatkových lékařských vysvědčení existuje mnoho dalších návrhů, jakým způsobem čelit degeneraci národů. Někteří chtějí slabé a degenerované

¹¹⁹ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 168 – 169; 173 – 174.

uměle odstranit, jiní ponechávají věc přirozenému výběru. Vše směřuje k racionálnímu pěstění člověka, a jako se, podle Foustky, provádí „zookultura“, brzy se začne i s tzv. „homokulturou“.¹²⁰

František Lašek uvádí konkrétní snahy eugeniky. Měla by zaopatřit slabomyslné či opilce, umístit je ve speciálních ústavech, domovech, koloniích, kde by nemohli plodit své vadné potomstvo. O zřizování daných ústavů by se musel starat nejen stát, ale také celá veřejnost. Také hovoří o tzv. nápravě chudinství. Méněcenní a zvláště chudí by měli být umístěni do chudobinců, kde by jim bylo zamezeno plození, ale také by zařízení sloužilo jako ochrana před šířením určitých nemocí jako je např. tuberkulóza. To by byl velmi složitý úkol, neboť chudých a zruďných lidí je velké množství. Pro chudé děti by měly být zřizovány speciální útulky, kde by o ně bylo dobře postaráno a ony se jednou mohly stát silnými členy společnosti. Mezi eugenické snahy lze zařadit i tělesnou výchovu ve škole u odrostlé mládeže podle zásad vojenské výchovy mládeže¹²¹. Dále k eugenickým snahám náleží péče o zdravé levné bydlení, zamezení práce dětí, těhotných žen v továrnách, či celkové zlepšení zdravotních poměrů, zamezení alkoholismu, tuberkulózy a všeho, co by mohlo škodit zárodečným hmotám.¹²²

Dále Lašek konstatuje, že eugenika vystupuje proti výstředním snahám ženského hnutí, tzv. feminismu. Ono hnutí má blízkou spojitost s eugenikou a rasovou zdravotní vědou. U ženy, která dosáhne vyššího vzdělání, dochází ke ztrátě touhy vdát se a založit rodinu. A tak vdané ženy zůstávají většinou bezdětnými. Žena, která je hospodářsky samostatná, se mnohem méně často vdává, a tak dochází ke zmenšení počtu porodů. Lašek problém velmi přesně vystihl jedinou větou: „Každé

¹²⁰ Tamtéž, s. 144.

¹²¹ Tyto zásady ustanovil generál Baden Powell, zakladatel tzv. Boy Scouts (skautů, junáků). (LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 23)

¹²² LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 22 – 23.

osamocení ženy zaplatí národ ztrátou několika potomků“.¹²³ Eugenika nechce bránit ženě ve vzdělání, chce, aby muži i ženy byli rovnocenní, avšak požaduje, aby žena byla co nejlépe zaopatřena pro mateřství a mohla se naplno věnovat péči o potomstvo.¹²⁴

Karel Hrubý v roce 1948 píše o možnostech umělého oplodnění. Tento prostředek podle něj zní ještě poněkud utopisticky, avšak již v době jeho života je skutečností. Považuje jej za poněkud povážlivý. Rozumí jím umělé přenesení spermatu určitého muže „dárce“ do rodidel ženy, která má být oplozena. Tato problematika je předmětem ostré diskuze, ve které hrají roli mnohá hlediska – mravní, právní, sociální, náboženská a eugenická. Nicméně o možnostech umělého oplozování bylo z pohledu eugeniky uvažováno již dříve. Jako první tuto možnost navrhl laureát Nobelovy ceny, americký genetik H. J. Muller (1890 – 1967). Podle Hrubého by se jednalo o ideální prostředek pro experimentování a záměrné produkce vynikajících lidí. Avšak za strašnou cenu, kdy by člověk přišel o vlastní důstojnost a byl by stavěn na úroveň jakéhosi pokusného zvířete.¹²⁵

Za velmi pronikavý označuje Lašek prostředek tzv. sterilizace, neboli operativně způsobené neplodnosti. Danému problému se věnují mnozí lékaři i právníci. Je třeba brát v úvahu, že operace nemá žádné vedlejší účinky ani omezení. Daly by se tímto způsobem zachránit budoucí generace od degenerace. Výhodná by operace byla u zločinců či šílenců, kteří z různých důvodů nemohou být izolováni ve specializovaných zařízeních. Lašek se ztotožňuje s názorem, že nejde o tak strašné jednání, neboť se operují lidé pro chorobu, a eugenice jde o

¹²³ Tamtéž, s. 25.

¹²⁴ Tamtéž, s. 24 – 26.

¹²⁵ HRUBÝ, Karel. *Eugenika, člověk v zrcadle dědičnosti*. s. 211 – 212.

zájmy všelidské. I přes veškeré snahy má tento prostředek také mnohé odpůrce.¹²⁶

František Lašek ad. nastínili rozličné prostředky eugeniky a její různé směry, které jsou do určité míry schopny zdržovat či zpomalit postup zrudnění lidstva. Některé z nich však navždy zůstanou z různých důvodů jen teorií.¹²⁷ I přes mnohé rozdílně směřující snahy se česká eugenika nejvíce věnovala otázce zdraví potomstva a zavedení sňatkových vysvědčení.

3.3 Metodologie eugeniky

Artur Brožek ve svém díle *Zušlechtění lidstva* popisuje, jak by měla probíhat práce eugenické centrály krok po kroku. Eugenika má obtížný úkol a její práce je natolik složitá a rozsáhlá, že ji v žádném případě nemohou vykonávat jednotlivci. Vždy je třeba komplexního sdružení, které sestává z mnohých odborníků – lékařů, specialistů, přírodovědců, antropologů, učitelů, sociologů, historiků, právníků i státníků.¹²⁸

Prvním úkolem eugenické centrály je sběr vědeckého materiálu. Ten bývá často uložen v záznamech různých humanitních ústavů „specializovaných“, např. školky, opatrovny, nalezince, polepšovny, káznice či trestnice. Dalšími zdroji jsou humanitní ústavy „lidumilné“, např. porodnice, nemocnice, sanatoria, ústavy pro slepé, idioty, hluchoněmé, pro nezhojitelné choré, blázince, atd. Eugenické vědecké materiály lze nalézt také např. v záznamech různých školských zařízení. Všechny jmenované ústavy se mohou stát jednotlivými „eugenickými laboratořemi“ nebo alespoň mohou být nápomocny ve vědeckém bádání. Úkolem takových zařízení by bylo zveřejňovat či odevzdávat získané materiály určitému centrálnímu středisku. Brožek podotýká, že u nás

¹²⁶ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 26 – 27.

¹²⁷ Tamtéž, s. 27.

¹²⁸ BROŽEK, Artur. *Zušlechtění lidstva*. s. 99.

centrální středisko zatím chybí. Je zde tedy zapotřebí co nejlepší a neustranné spolupráce jednotlivých středisek, jednotlivých odborníků mezi sebou.¹²⁹

Dalším úkolem eugenických zařízení je co nejlépe seznámit širokou veřejnost se svými výsledky a posléze požadavky, aby se eugenické poznatky staly co možná nejvšeobecnějšími a lidovými. Toho lze dosáhnout mnoha způsoby. Především by eugenická fakta měla být vydávána v populárních publikacích a snadno srozumitelných přednáškách, aby byla přístupná co nejširší veřejnosti a ne jen specializovaným odborníkům. Lidé by měli být seznámeni s přesnými a nezměnitelnými zákony dědičnosti a s důsledky z nich plynoucími, obzvlášť tam, kde se jedná o dědičnost choroby, která má širší sociální význam jako např. alkoholismus, tuberkulóza, příjice, těžké choroby nervové a duševní: idiotie, šílenství, povahy výstřední a mravně zvrhlé, zločinné a tulácké. Veřejnost by měla být důkladně seznámena se způsoby, jak daným jevům předcházet či jak je napravit. Neboť lze pozorovat, že pokud se další generace rodí jen z manželství dvou osob zcela zdravých, potom rodové degenerační zatížení pravidelně mizí. Brožek konstatuje, že české eugenické snahy, které jsou dosud v počátcích, a to i přes to, že byly přijaty velmi příznivě, prozatím můžou působit pouze ve směru negativním – zapovídat sňatky lidí chorých a degenerovaných, tedy předcházet zlu, podporovat sňatky vhodné a nezávadné. To jsou úkoly eugeniky z doby Brožkova života. Zatím se podle něj nedá uvažovat, zda v budoucnu budou úkoly eugeniky při tělesném a duševním zušlechtění lidstva rozsáhlejší, ale je to možné. Prozatím je třeba věnovat pozornost především dvěma důležitým úkolům. Za prvé, správné poučení nejširší lidové veřejnosti o stavu věci. Za druhé, vyvolat v lidech upřímnou touhu po sebezdokonalení. Nejprve se lidé musí poznat a potom zatoužit po sebezušlechtění.¹³⁰

¹²⁹ Tamtéž, s. 100 – 101.

¹³⁰ BROŽEK, Artur. *Zušlechtění lidstva*. s. 103 – 106.

Pokud se podaří splnit všechny předchozí úkoly, je možné přistoupit k dalšímu kroku. A sice, aby za souhlasu veřejného mínění bylo zakročeno proti jedincům chorým a zatíženým, kteří by svým jednáním ohrožovali ozdravení lidu jako celku. Neboť společnost, která si vyhrazuje právo izolovat nebezpečné osoby, měla by mít i právo eugenických opatření, která by chránila zdravé od vlivu degenerovaných na jejich potomstvo. Brožek však podotýká, že i přes to, že mnoho lidí bere na vědomí eugenická poučení a ochotně je plní, existuje stále mnoho jedinců, kteří se nechtějí nechat poučit a i přes své dědičné zatížení uzavírají sňatky se zdravými osobami.¹³¹

Jedním z důvodů je skutečnost, že v našich podmínkách se při uzavírání sňatku stále ještě hledí na majetkové poměry. Zdraví bývá vedlejší. Brožek ale vysvětluje okolnost, kterou si mnozí zatím neuvědomují, že majetek je vlastně jen výsledkem plynoucím z práce, kterou může vykonávat jen člověk zdravý jak po stránce tělesné, tak duševní. Jedním z nejmírnějších eugenických opatření, které by neohrožovalo osobní svobodu jedince, bylo by ve shodě s naším občanským zákoníkem a tudíž by v našich poměrech mohlo fungovat, jsou státními a občanskými úřady vyžadované porady snoubenců s jejich lékaři před uzavřením sňatku. Vhodné by také bylo založení a vedení úředních, vědecky sestavovaných rodových matrik. Lékař by zde zaznamenával nejen patologické jevy, nýbrž i vhodné a příznivé vlohy a tělesné stavy jedinců. Vypracované rodokmeny by byly přístupné i osobám, které by chtěli s daným jedincem vstoupit do svazku manželského. V případech, kde by zmíněná opatření nestačila, bylo by nutné, aby stát zasáhl přísnějšími zákony, aby využil i trestů a pokut. Jedincům nebezpečným z hlediska plemenné hygieny, jako jsou např. osoby šílené, hluchoněmé, idioti, i lidi mravně zkažení, byl by zakázán sňatek alespoň po dobu, dokud se zcela nevyléčí. Kdyby ani takováto opatření nestačila, musela by společnost svolit k zákonům, které dovolují

¹³¹ Tamtéž, s. 106 – 107.

nebezpečné členy uměle zneplodnit, tzv. sterilizovat. V některých státech Americké Unie podobné zákony již fungují, avšak mají i velmi mnoho odpůrců. Nejčastější námitky se týkají omezení osobní svobody, možnosti zneužití či obcházení zákona, vzrůstu prostituce či nemanželských dětí. Proti eugenickým opatřením obecně je mnohdy namítáno, že degenerovaní stejně nakonec vymřou sami. Dle Brožka jsou tyto připomínky buď nepodstatné nebo snadno vyvratitelné. Dále připomíná, že eugenická opatření nejsou novou záležitostí. Již některé kulturní či divoké národy využívali podobných opatření. Byli to Indové, Číňané, Židé a Řekové. Např. Lykurgovy zákony ve Spartě prosluly svou krutostí. Nejen, že např. připouštěly rozvod bezdětných manželů, ale také dovoľovaly zbavit se zmrzačených a neduživých dětí.¹³²

Brožek na závěr vysvětluje, že abychom dokázali správně posoudit otázky eugeniky, musíme brát v úvahu její vznešený cíl, tedy *„překážeti zjevům chorobným, podporovati tělesně i duševně zdravé výběrem sňatků vhodných a odstraňováním sňatků nevhodných a tím dosažení společnosti vynikající tělesně i duševně.“*¹³³ Snaží se ve jménu eugeniky čtenáře dovést k zamyšlení: *„Mějme na zřeteli, že nejkrásnějším rodovým odkazem, který mohou dáti rodiče svým dětem, jest, dají-li jim své vlastní zdravé tělo a zdravou duši. Nejšťastnější však bude pak i to potomstvo, které o sobě bude moci s rodovou pýchou říci, že se dobře narodilo, ježto zdědilo po svých rodičích výborné vlohy tělesné i duševní.“*¹³⁴

¹³² Tamtéž, s. 107 – 110.

¹³³ Tamtéž, s. 110.

¹³⁴ Tamtéž, s. 110 – 111.

4 NĚMECKÁ RASOVÁ HYGIENA

Německá eugenika neboli rasová hygiena začala vznikat na konci 19. století. Byla reakcí na tehdejší obavy z degenerace lidského druhu. K té mělo dojít v důsledku přílišné péče o tzv. slabé jedince, čímž byl v podstatě narušován přirozený boj o přežití. Dále také v důsledku faktu, že se chudí a nepřizpůsobiví lidé začali množit rychleji než ti zdraví. V roce 1895 na toto téma reagoval svým spisem německý lékař a biolog Alfred Ploetz. Varoval např. před krvavými válkami, revolucemi, ale především před péčí o nemocné a slabé jedince. To vše prý vede k degeneraci lidské rasy. Aby skutečně mohli přežít jen ti nejsilnější a nejzdravější, měli bychom se vyvarovat všech uvedených činů. Lékařská péče o slabé jedince nechává přežít i takové, kteří by bez ní zemřeli. Tradiční lékařská péče pomáhá jednotlivci, ale na úkor rasy. Ploetz proto chtěl vytvořit rasovou hygienu, která by se starala o blaho celé rasy. Především pracoval s myšlenkou, jakými možnými způsoby by se dalo kontrolovat lidské rozmnožování. Pokud by se již na počátku v zárodečném stadiu vymýtily záporné vlastnosti, nakonec by vymizel Darwinovský boj o přežití.¹³⁵

Po roce 1900 se myšlenka rasové hygieny začala velmi rychle rozvíjet. V roce 1904 Ploetz založil periodikum s názvem *Archiv für Rassen- und Gesellschafts- biologie* neboli *List pro rasovou a sociální biologii*. Kromě Ploetze se rasovou hygienou zabýval např. Wilhelm Schallmeyer, který v roce 1900 vyhrál soutěž F. A. Kruppa o nejlepší esej na téma „Co nám evoluční teorie říká o domácím politickém vývoji a státním zákonodárství?“. První instituce, která měla na starost zlepšování lidské rasy byl *Spolek pro rasovou hygienu* (*Gesellschaft für Rassenhygiene*) založený roku 1905. U jeho zrodu stáli Alfred Ploetz, psychiatr Ernst Rüdin (1874 – 1952), právník Anastasius Nordenholz (1862 – 1953) a antropolog Richard Thurnwald (1869 – 1954). Spolek se

¹³⁵ PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. s. 22 – 23.

začal velmi rychle rozrůstat a o dva roky později měl již sto členů. Dokonce založil své pobočky v Mnichově a v Berlíně. Ještě téhož roku se název změnil na *Internationale Gesellschaft für Rassenhygiene*. Spolek se rozrůstal velmi rychle a jeho vliv stále stoupal, např. v roce 1930 měl již více než 1 300 členů, 16 poboček v Německu a 4 v Rakousku.¹³⁶

Němečtí rasoví hygienici se zajímali především o problém poklesu porodnosti a rostoucí počet duševně nemocných osob ve státních ústavech. Zdůrazňovali, že je velmi důležitý rostoucí počet obyvatelstva, aby si národ udržel svou sílu. Až do poloviny 20. let bádali mnohem více nad tím, jak zdokonalit lidstvo jako takové, nežli nad nacionalismem či srovnáváním ras mezi sebou.¹³⁷

4.1 Sterilizace

Jedním z navrhovaných způsobů, jak zdokonalit lidstvo, byl zákon o sterilizaci.

Na počátku 30. let 20. století se v Německu hovořilo o nebezpečí klesající porodnosti a stoupajícím počtu „geneticky nemocných – defektních“ lidí. Někteří odborníci odhadovali, že jich může být i 20 % z celkové populace Německa a upozorňovali na nutnost nové populační rasové politiky. Proto 14. července 1933 vstoupil v platnost *Zákon o předcházení geneticky postiženým potomkům (Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses)* neboli tzv. zákon o sterilizaci. Říkal, že člověk může být sterilizován, pokud tak rozhodne tzv. genetický soud, který určí zda postižený trpí některou z „genetických“ nemocí jako např. slaboduchost, schizofrenie, manio-depresivní šílenství, genetická epilepsie nebo dědičná slepota či hluchota ad. K zákonu byly vypracovány rozsáhlé poznámky, které připravili tři hlavní představitelé

¹³⁶ PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. s. 24 – 25.

¹³⁷ Tamtéž, s. 28.

oboru rasové hygieny: Ernst Rüdin, lékař Arthur Gütt (1891 – 1949) a právník Falk Ruttke (1894 – 1955). Je třeba podotknout, že Německo nebylo první, které přišlo s nápadem uzákonit sterilizaci. Již v roce 1907 se objevil první zákon o sterilizaci v americké Indianě a do konce 20. let zákon platil ve dvaadvaceti státech USA¹³⁸. Německo se velmi inspirovalo USA a často se hájilo tím, že nebyli první, kdo s nápadem přišel. Jeden zastávce sterilizace v Německu, lékař Gustav Boeters (1869 – 1942), tvrdil: „*To, oč se my, rasoví hygienici, snažíme, není nikterak nové či neslýchané. V kulturním národě prvořadého významu – ve Spojených státech amerických – bylo to, o co usilujeme (legislativa umožňující sterilizaci), zavedeno a vyzkoušeno již dávno. Je to tak jasné a prosté.*“¹³⁹ Ale ani v Evropě Německo nebylo výjimkou¹⁴⁰. Podobné zákony byly postupně zaváděny např.: švýcarský kanton Waadt (1928), Dánsko (1929), Norsko (1934), Švédsko (1935), Finsko (1935), Estonsko (1936), Island (1938) nebo dále Československo, Jugoslávie, Maďarsko či Turecko.¹⁴¹

Je třeba podotknout, že uzákoněná sterilizace v Německu mohla být vykonána jen z eugenických důvodů. Tzn. postižený jedinec měl svou sterilizací učinit jakousi oběť v zájmu blaha celku – národa. V žádném případě neměla být vnímána jako kárný prostředek. O výkon zákona se staraly tzv. genetické soudy a odvolací genetické soudy. V roce 1934 jich v Německu bylo zřízeno 181. Fungovaly na jednoduchém principu. Lékař posoudil zdravotní stav svého pacienta, a pokud shledal, že trpí nějakou „genetickou“ chorobou, u které by byla vhodná sterilizace, byl povinen tuto skutečnost oznámit příslušným soudům. Přičemž pacienta o

¹³⁸ Viz kapitola „Anglosaská eugenika“.

¹³⁹ Cit. dle: PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu.* s. 110.

¹⁴⁰ Viz příloha č. 9.

¹⁴¹ PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu.* s. 107 – 110.

tom neměl informovat. Soud, kterému zpravidla předsedal jeden právník a dva lékaři, potom posoudil, zda k provedení sterilizace dojde či nikoli.¹⁴²

Do druhé světové války bylo v Německu sterilizováno téměř 400 000 lidí. Po jejím začátku se proces sterilizací značně zpomalil. Většina lidí určených ke sterilizaci již sterilizována byla, a navíc v roce 1939 začal fungovat program eutanázie, kde postižení byli rovnou zabíjeni. Obecně byl zákon o sterilizaci vnímán jako pokus o zastavení degenerace německé rasy. Po druhé světové válce zákon přestal platit a sterilizace se v Německu již neprováděly. Násilné sterilizace však nebyly označeny za válečné zločiny, neboť jinde ve světě (např. v USA) se v těchto praktikách pokračovalo i nadále.¹⁴³

4.2 Eutanázie

Dalším ze způsobů, jak se zbavit „životů nehodných žití“, byla eutanázie. Tato myšlenka se v Německu objevila po skončení první světové války, kdy nastalo období bídy a strádání. Někteří rasoví hygienici (např. Gustav Boeters) zastávali názor, že náklady na udržování defektních lidí při životě neúnosně stouply¹⁴⁴. Na základě těchto událostí publikovali profesor lékařství Alfred Hoche (1865 – 1943) a profesor práva Rudolf Binding (1867 – 1938) v roce 1920 dílo *Povolení k likvidaci životů nehodných žití*. V knize se psalo, že princip „přípustného zabití“ by se měl vztahovat i na osoby nevléčitelně nemocné či neschopné lidského citu – to byli někteří pacienti psychiatrických klinik. Termín eutanázie tedy už neznačil jen zaručení práva zemřít bez utrpení, ale především požadavek, aby byly některé osoby či skupiny osob

¹⁴² Tamtéž, s. 114 – 117.

¹⁴³ Tamtéž, s. 122; 128; 131.

¹⁴⁴ Viz příloha č. 10.

zabíjeny jako osoby neužitečné – životy nehodné žití. Jedním z důvodů návrhu bylo také ušetření finančních prostředků v oblasti zdravotnictví.¹⁴⁵

Říšský kancléř Adolf Hitler se otázce eutanázie začal věnovat již v roce 1933, kdy poprvé vyslovil myšlenku, že by se v budoucnu chtěl pokusit odstranit osoby duševně choré a postižené. O pět let později na podzim roku 1938 dostal Hitler dopis od jistého pana Knauera. Žádal ho, aby jeho velmi postiženému synovi, který se narodil slepý, retardovaný, bez ruky a nohy, umožnil milosrdnou smrt – eutanázii. Hitler pověřil lékaře, aby vše prověřil, a k eutanázii svolil.¹⁴⁶ Tento případ je známý jako „kauza baby Knauer“. Zanedlouho na to Hitler požádal svého osobního lékaře Karla Brandta (1904 – 1948) a nacistu Philippa Bouhlera (1899 – 1945), aby v podobných případech jednali stejně. Poprvé se objevuje výraz „lebensunwertes Leben“ tedy „život nehodný života“.¹⁴⁷ Postupně se začal formovat program zabíjení dětí. Operace probíhala pod krycím jménem „Říšský výbor pro vědeckou evidenci těžkých, geneticky podmíněných nemocí“. Porodní asistentky a dětské lékařky dostaly nařízení evidovat všechny postižené děti trpící vrozenou vadou¹⁴⁸ a zprávu zasílat na příslušné úřady. Tyto zprávy se potom shromažďovaly v Berlíně u Hanse Hefelmanna (1906 – 1986), provozního vedoucího celé operace. Skupina lékařů posoudila zdravotní stav dítěte a jeho spis označila buď červeným znaménkem plus, který značil doporučení k eutanázii, či modrým znaménkem minus, které dítěti umožnilo dále žít. Děti označené červeným plusem sváželi na specializované kliniky, kde je systematicky zabíjeli buď injekcemi morfia, tabletami či zplynováním kyanidem nebo bojovými plyny. Zpočátku se operace vztahovala jen na děti do tří let, ale postupně byly povolovány výjimky až nakonec

¹⁴⁵ PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. s. 195 – 196.

¹⁴⁶ PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. s. 199; 204.

¹⁴⁷ VÁCHA, Marek. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*. s. 118.

¹⁴⁸ Vrozené vady jako např.: idiotie, mongolismus (zvláště ve spojení se slepotou a hluchotou), mikrocefalie, hydrocefalie, chybějící údy, deformace hlavy, rozštěp páteře či tělesná vada způsobená elasticitou. (PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. s. 205.)

docházelo k usmrcování nezletilých různého věku. V této první fázi německého programu eutanázie bylo zabito více než 5 000 dětí.¹⁴⁹

Program, který měl za cíl zbavit Německo osob slabých, postižených a podřadných, pokračoval dále aplikací procesu eutanázie na dospělé jedince. Vše odstartovalo v červenci 1939, kdy dal Hitler svolení začít provádět eutanázii dospělých. Program dostal krycí jméno „T-4“ podle berlínské adresy Neziskové korporace pro převoz pacientů. První vlna zabíjení dospělých pacientů psychiatrických léčeben nastala během vpádu německých armád do Polska. Na počátku roku 1940 bylo evidováno zhruba 4 400 pacientů, u nichž byla provedena eutanázie, většinou zastřelením. Došlo k vyjednávání, jakým způsobem šetrně a úsporně nevhodné jedince usmrtit. Začaly se provádět pokusy. První velká zkouška eutanázie se uskutečnila na počátku ledna 1940 v psychiatrické nemocnici v Brandenburgu u Berlína. Jeden z účastníků zkoušky ji popsal takto: *„K tomuto účelu¹⁵⁰ tam bylo postaveno speciální zařízení. Byla to místnost podobná sprše, s vykachlíkovanou podlahou. (...) Podél zdí byly lavice a na podlaze, přibližně deset centimetrů nad zemí, bylo vodovodní potrubí o průměru asi tak jeden centimetr. V tomto potrubí byly malé otvory, z nichž unikal oxid uhelnatý. Nádoby s plynem byly mimo místnost a byly napojeny na jeden konec té trubky (...). V nemocnici už byly dvě spalovací pece, připravené na pálení těl. Ve dveřích do místnosti, které byly udělané trochu jako v protiletadlovém krytu, bylo čtvercové kukátko, skrze které se dalo pozorovat chování subjektů. (...) Při prvním plynování zavedli ošetřovatelé do „sprch“ přibližně 18 až 20 osob. Tito lidé se museli v jiné místnosti svléct do naha. Pak se za nimi zavřely dveře. Do místnosti vstoupili klidně a nejevili žádné známky úzkosti. (...) po minutě začali lidé padat na zem nebo na lavice. Nedošlo k žádnému většímu zmatku či nepokoji. Po dalších pěti minutách byl plyn z místnosti odstraněn. Příslušníci SS zvláště vybraní*

¹⁴⁹ PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. s. 205 – 207.

¹⁵⁰ Pozn. autora: K účelu eutanázie.

*k tomuto účelu dali mrtvé na nosítka a přenesli je do pecí.*¹⁵¹ Tento experiment začal sloužit jako model pro další popravky. Plán byl postupovat podle vzorce 1 000 : 10 : 5 : 1, tzn. že na každých 1000 Němců připadá 10, kteří potřebují psychiatrickou péči, 5 z nich vyžaduje stálou péči a z těch by měl být jeden odstraněn. Německo v té době čítalo 65 – 70 milionů obyvatel. Mělo tedy dojít k zabití 65 000 – 70 000 osob. Vzhledem k tomu, že byly vedeny pečlivé a přesné záznamy, dnes víme mnoho podrobností. 24. srpna 1941 byla operace zastavena, neboť se začaly šířit neblahé zvěsti o zabíjení dětí a důchodců. Lékaři stačili usmrtit 70 273 osob. Plán byl tedy splněn.¹⁵²

Nicméně v zabíjení duševně chorých a tělesně postižených osob se během války, ale i po jejím skončení, pokračovalo. Do srpna 1941 byla operace eutanázie řízena centrálně Hitlerovým Říšským kancléřstvím, avšak od roku 1942 přešla odpovědnost na jednotlivé nemocnice. Také se změnilы metody zabíjení. V první fázi se používaly především plynové komory, v druhé fázi byly preferovány injekce, jedy a hladovění. Z celostátní operace se tedy stala běžná rutinní záležitost každé německé nemocnice.¹⁵³

Je třeba říci, že eutanázie se neprováděla jen u duševně chorých a tělesně postižených jedinců, ale také u příslušníků „nižších“ ras. Např. na Židy nacisté pohlíželi jako na „chorobnou rasu“, které je třeba se zbavit. Nabízela se možnost tuto otázku vyřešit „lékařskými prostředky“. Sterilizace byla zamítnuta. Bylo rozhodnuto, že Židi budou vyhlazeni zplynováním v plynových komorách v koncentračních táborech, neboť zařízení bylo již zkonstruované v psychiatrických léčebnách a stačilo ho jen převézt. Tímto do programu eutanázie byli zahrnuti kromě dětí a dospělých duševně či tělesně postižených také Židé. Projekt dostal krycí

¹⁵¹ Cit. dle: PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu.* s. 209.

¹⁵² PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu.* s. 207 – 211.

¹⁵³ Tamtéž, s. 211.

jméno „14 f 13“. Němečtí rasoví hygienici tento projekt uvítali, neboť i oni se potýkali s otázkou, jak vyřešit židovskou otázku.¹⁵⁴

Sterilizace i eutanázie vedly ve skutečnosti k jedinému cíli – k očištění rasy. Často byl používán již zmiňovaný výraz „životy nehodné žití“, pod nějž byli zahrnuti ti, kteří byli sterilizováni na základě Zákona o sterilizaci z roku 1933, ti, kdo byli zabiti v psychiatrických léčebnách i ti, kteří byli zabiti v koncentračních táborech.¹⁵⁵

4.3 Ženská otázka

Němečtí rasoví hygienici se také snažili o to, aby ženy odešly z práce, zůstaly doma a měly co nejvíce dětí. Dokonce vláda prosazovala ideál rodiny se čtyřmi dětmi, kterým poskytovala všemožné výhody. Hlavním důvodem k těmto opatřením byla obava rasových hygieniků z klesání porodnosti. Proto byl také v roce 1931 navržen zákon, podle kterého kdokoliv, kdo se pokusí „uměle zmenšit plodnost německého národa“, byl poslán do vězení „za zradu rasy“. Výjimečně byl potrat povolen, když byla matka v ohrožení života, nebo z důvodů eugenických, tedy pokud to bylo v zájmu rasové hygieny. Němečtí rasoví hygienici se snažili především o zachování rasy.¹⁵⁶

Německá populační politika, jak píše Bohumil Sekla, vykazovala mnohé pozitivní výsledky. Německo bylo jediným státem na světě, kterému se podařilo zastavit pokles porodnosti. Když se v roce 1933 dostalo na svou nejnižší hranici 14,7 porodů na 1000 obyvatel, dokázalo již další rok zvýšit porodnost na 18 a dále na 20 porodů na 1000 obyvatel. Tento stav se udržel dokonce i během války. Vše bylo provázeno mohutnou propagandou (podle Sekly až do groteskních forem), která Němcům líčila Německo jako nebohou zemi na pokraji

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 214; 227 – 228.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 243.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 135 – 139.

vymření, kdyby nepřišla ona kýžená spása. Německé výsledky z objektivního pohledu Sekla hodnotí jako pozoruhodné.¹⁵⁷

4.4 Česká eugenika a německá rasová hygiena

Zaměření české eugeniky a německé rasové hygieny se mnohdy velmi lišilo. Když se v roce 1919 Ladislav Haškovec jako zástupce československého *Ministerstva zdraví a tělovýchovy* zúčastnil *Spojeneckého kongresu pro sociální hygienu (Inter-Allied Congress for Social Hygiene)*, němečtí rasoví hygienici nebyli pozváni. Hlavním tématem, které se během kongresu probíralo, byla otázka, jak po první světové válce obnovit veřejné zdraví a hygienu. Čeští eugenici zde otevřeně vyjádřili svůj protiněmecký postoj a začali se přiklánět k názorům francouzských eugeniků. Čeští eugenici německou rasovou hygienu nazývali „výběrová národní eugenika“. V zásadě byli proti jejím principům, které považovali za aristokratické a nedemokratické. Vladislav Růžička napsal: „*Výběrová národní eugenika přesně odpovídá základům německého myšlení. Proto není překvapující, že většina německých eugeniků jako např. Schallmeyer, Ploetz, Ammon, von Ehrenfels, Siemens, Lenz a další, s tímto byla spřízněna. (...) Je zřejmé, že s nimi souhlasí celý národ.*“¹⁵⁸ Dalším argumentem proti rasové hygieně byl ten, že svou pozornost omezovala na výběr (selekcí), přičemž brala v úvahu pouze „kompletní rasové znaky“ a opomíjela otázku jejich původu.¹⁵⁹

Mezi lety 1917 a 1925 vznikl přibližný koncept programu československé národní eugeniky. Inspirována byla Galtonem a v jeho

¹⁵⁷ SEKLA, Bohumil. *Dědičnost v přírodě a ve společnosti*. s. 252 – 254.

¹⁵⁸ Cit. dle: ŠIMŮNEK, Michal. *Eugenics, Social Genetics and Racial Hygiene: Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900-1925*. In: *Blood and Homeland. Eugenics and Nationalism in Central and Southeast Europe 1900-1940*. s. 155.

¹⁵⁹ ŠIMŮNEK, Michal. *Eugenics, Social Genetics and Racial Hygiene: Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900-1925*. In: *Blood and Homeland. Eugenics and Nationalism in Central and Southeast Europe 1900-1940*. s. 155; 157 – 158.

odkazu vznikl tento národní program. Odlišoval se od německého konceptu rasové hygieny, která často označovala nordickou rasu za tu nejvyšší, zatímco eugenika v českých zemích se dala charakterizovat dvěma body:

1. Zaměření na výzkum „zdraví potomstva“, které definoval Vladislav Růžička ve svém díle *Biologické základy eugeniky* (1923).
2. Pozornost kladena na dědičnost a zdraví populace žijící v Československu po roce 1918.¹⁶⁰

Čeští eugenici komentovali eugenické metody navrhované či zavedené v Německu. Např. Břetislav Foustka vznáší připomínky k takovýmto metodám. Myšlenku, že by méněcenní a nežádoucí měli být vyhlazeni metodou „cito et iucunde“¹⁶¹ považoval za zavrženíhodnou, protože nelze dosahovat mravních cílů prostředky nemravnými, které by odporovaly rozvoji lidského plemene a ideálům humanity. Návrh umělého zneplodnění, tedy sterilizace považuje za jistě dobře míněný a užitečný, avšak otázka osob méněcenných, vadných a degenerovaných je velmi složitá a nelze ji řešit takto prostým a mechanickým způsobem.¹⁶² Podle názoru později působícího eugenika Karla Hrubého byl sterilizační zákon zneužit zvrácenými rasistickými tendencemi. Sterilizační zákon, jinak dobře míněný a eugenicky blahodárný, byl naprosto zdiskreditován. Němci dle něj svou nacistickou ideologií pošpinili vše, i dobrou věc.¹⁶³

¹⁶⁰ ŠIMŮNEK, Michal. *Eugenics, Social Genetics and Racial Hygiene: Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900-1925*. In: *Blood and Homeland. Eugenics and Nationalism in Central and Southeast Europe 1900-1940*. s. 161.

¹⁶¹ Stará medicínská formule „cito et iucunde“ znamená „rychle a příjemně“. Friedrich Nietzsche navrhoval např. alkoholiky izolovat do měst k tomu zvláště určených a tam jim zdarma poskytovat alkohol, který je nakonec zahubí. (FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 155)

¹⁶² FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 155 – 157.

¹⁶³ HRUBÝ, Karel. *Eugenika, člověk v zrcadle dědičnosti*. s. 210.

Hrubý uznává, že osoby tělesně či duševně vadné jsou pro společnost po stránce právní a hospodářské nežádoucí, avšak eugenika by se neměla obracet proti nim a přímo je likvidovat jako tomu bylo např. v nacistickém Německu. Jejich činy a snahy označuje za nejstrašnější a nejtěžší provinění, jakého se ve jménu vědy mohli dopustit. Takto postiženým bychom se naopak měli snažit jejich nešťastný život zpříjemnit a starat se o ně. Zároveň bychom se měli starat, aby se jejich počet nezvyšoval, a do budoucna generace po generaci se naopak zmenšoval.¹⁶⁴

Sekla upozorňuje a shrnuje, že je velmi těžké posuzovat celou německou populační politiku objektivně a pohlížet na jejich eugenická opatření jinak než negativně. A to navíc po porážce Německa a odhalení hrůz, které spáchal nacismus. Avšak německý vzor již dříve působil spíše negativně a např. výkon sterilizace byl, často i mylně, spojován s rasovým a politickým bojem.¹⁶⁵

¹⁶⁴ HRUBÝ, Karel. *Eugenika, člověk v zrcadle dědičnosti*. s. 199.

¹⁶⁵ SEKLA, Bohumil. *Dědičnost v přírodě a ve společnosti*. s. 260.

5 ANGLOSASKÁ EUGENIKA

Na počátku 20. století byly hojně zakládány eugenické společnosti v mnoha zemích. V anglosaské oblasti to byla nejprve Anglie, kde v roce 1907 byla založena tzv. *Eugenics Education Society*. Ve Spojených státech amerických došlo k založení obdobné společnosti v roce 1910. Jak již bylo řečeno, eugenická hnutí netvořila jednotný myšlenkový proud. V každé zemi směřovaly eugenické snahy k více či méně odlišným cílům. Docházelo však i k určitým shodám názorů. Např. němečtí a američtí představitelé eugeniky vzájemně spolupracovali. Když byl v USA přijat sterilizační zákon, němečtí eugenikové neskrývali své nadšení a obdiv. Vzájemně se podporovali i finančně. Např. berlínský *Institut pro antropologii, lidskou dědičnost a eugeniku* vznikl ve 20. letech díky peněžní podpoře americké Rockefellerovy nadace. Obecně se všichni eugenikové snažili o etablování eugeniky jako vědní disciplíny. V USA se dokonce podařilo propojit vědu s legislativou, implementovat tyto pseudovědecké teorie do vládní politiky a takto ji přímo ovládat.¹⁶⁶

Na počátku 20. století žilo v USA mnoho různorodých etnik – kromě původního obyvatelstva zde žili tzv. „native born“ Američani¹⁶⁷, Afroameričani či nové vlny emigrantů. Tento jev byl nazýván jako tzv. „Melting Pot“. Velmi rychle však rostla také vrstva chudiny a úřady se pokoušely nalézt způsob, jak tento nárůst zastavit. Eugenické hnutí jim značně pomohlo. Již v dřívější době, po roce 1875, nastala změna ve vnímání imigrantů – byli označeni za zdeformované, nemocné či deviantní jedince. Na ty, kteří přicházeli do země zejména z „nenordických“ oblastí, začalo být pohlíženo jako na nežádoucí a geneticky méněcenné. Již v roce 1891 byl zaveden zákon, který „zamezil vstup do země idiotům, duševně chorým, osobám trpícím „odpornou“ či

¹⁶⁶ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 76 – 77.

¹⁶⁷ Pozn. autora: Tedy přistěhovalci z „eugenicky vhodných“ zemí.

nebezpečnou nakažlivou chorobou, jakož i osobám, usvědčeným ze zločinu či jiného hanebného trestného činu, popř. jiného zločinu „zavrženíhodné podlosti“.¹⁶⁸ A právě rodící se eugenika na počátku 20. století měla pomoci zamezit takovýmto přistěhovalcům vstup do země. Řešení viděli v podobě tzv. hereditární teorie.¹⁶⁹

Hereditární teorie vycházela z Mendlových¹⁷⁰ zákonů dědičnosti publikovaných v roce 1865. Tyto zákony se týkaly přenosu určitých vlastností u rostlin, konkrétně u hrachu. Mendel zjistil, že každý znak je řízen dvojicí faktorů, jež byly později označeny jako geny. Geny byly rozděleny na dominantní a recesivní. Vědci to dokazovali na teorii o dědičnosti barvy očí u člověka. Takovému výzkumu se věnoval např. jeden z nejvýznamnějších amerických eugeniků, biolog Charles Davenport (1866 – 1944). V roce 1907 došel k závěru, že barva očí u člověka je dědičná stejným způsobem, kterým je ovlivněna barva, jakou bude mít hrách. A tedy geny, které způsobují tmavou barvu očí jsou dominantní vůči genům, které způsobují světlou barvu očí.¹⁷¹

Prvopočátky eugenického hnutí v USA jsou spojeny s genetickým výzkumem především u rostlin a živočichů. K realizaci docházelo v *American Breeders Association* (*Sdružení amerických chovatelů*). Obecně byl zastáván názor, že pokud je možné cílenou plemenitbou zvířat vyšlechtit ty nejdokonalejší jedince, je možné stejný postup

¹⁶⁸ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 79.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 78 – 79.

¹⁷⁰ Johann Gregor Mendel (1822 – 1884), rakouský přírodovědec, zakladatel nauky o dědičnosti (genetiky). Při křížení rostlin (různých forem hrachu) dospěl k objevům, z nichž vyvodil základní zákonitosti dědičnosti, tj. přenos znaků z rodičů na potomky. Formuloval tři genetické zákony, později nazvané jeho jménem: o uniformitě míšenců, o štěpení znaků, o volné kombinovatelnosti vloh, které se staly základem moderní genetiky a uplatnily se nejen při šlechtění rostlin a živočichů, ale i v řadě dalších vědních oborů, zejména v medicíně. (KOLEKTIV AUTORŮ. *Všeobecná encyklopedie. 5. svazek. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999.* s. 131.)

¹⁷¹ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 79 – 80.

aplikovat i na „šlechtění“ člověka (human breeding). Jeden z představitelů zmíněného sdružení tvrdil, že je nutné považovat příslušníky některých sociálních vrstev za nepřizpůsobivé a eliminovat je z lidského rodu. Přičemž největší hrozbou americké rasy jsou prý slabomyslní jedinci. Američtí eugenikové se mimo jiné snažili dokázat, že bílá rasa je ostatním nadřazená.¹⁷²

Eugenika v USA ve svých prvopočátcích dosáhla velkého ohlasu¹⁷³. Tehdejší eugenikové mohli přímo zasahovat do politického rozhodování. Došlo k propojení mezi vědeckou komunitou propagující eugenické teorie, mocí zákonodárnou, která měla na starost mimo jiné i formování imigrační legislativy, a oblastí veřejného zdravotnictví (tedy psychiatrie, státní instituce pro mentálně postižené, atd.).¹⁷⁴

Eugenické hnutí bylo podporováno i finančně. Peněžní příspěvky poskytovaly významné náboženské organizace nebo např. někteří doboví filantropové. Na počátku 20. let vzniklo několik významných center, které se zabývaly výhradně výzkumem v oblasti eugeniky. Mezi nejvýznamnější a nejpoblárnější patřila např. *the Eugenics Record Office* v New Yorku (1910), *the Race Betterment Foundation* v Kalifornii či *the Eugenics Project* ve Vermontu. V letech 1920 – 1938 vycházel odborný časopis nazvaný *Eugenical News*. Informoval o pokroku ve výzkumu a často v něm bylo možné nalézt velmi ortodoxní názory. Nejpoblárnějším centrem eugenického hnutí v USA bylo zmiňované *the Eugenics Record Office* (dále ERO). Jeho bádání bylo založeno mimo jiné také na terénním výzkumu, který byl vykonáván mnoha terénními pracovníky z řad laické veřejnosti. Ředitelem ERO byl Charles Davenport, jež se řadil mezi nejradiálněji orientované členy hnutí a

¹⁷² KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 80 – 81.

¹⁷³ Viz přílohy č. 11 a č. 12.

¹⁷⁴ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 81.

eugeniku označil za nástroj k „*zušlechtění lidstva dokonalejším křížením*“.¹⁷⁵ Věřil v Mendlovy zákony dědičnosti a byl přesvědčen, že dědičnost osobních vlastností i duševních onemocnění je založena na mendeliánském zákoně dědičnosti. Byl proti míšení odlišných lidských ras, neboť podle něj křížením ras vznikají „špatně složení“, nespokojení, neklidní a zcela neschopní jedinci. Mezi další ortodoxní eugeniky patřili např. Henry Osborn (1857 – 1935), Madison Grant (1865 – 1937) nebo Harry Laughlin (1880 – 1943), který byl známý díky svým antisemitským postojům. Ve 30. letech vliv eugeniků ve Spojených státech amerických zeslábl, neboť kritika ze strany veřejnosti byla značně silná a uvnitř hnutí docházelo k častým názorovým neshodám. V roce 1939 ukončil svou činnost ERO. Důvodem bylo obvinění z vytváření politické propagandy a podpory nacistických rasových teorií.¹⁷⁶

Je třeba ještě připomenout, že eugenickým střediskům v mnoha zemích, jako byly např. Norsko, Rusko, Anglie, Německo či Francie, byly vzorem dvě největší centrály. Jedna se nacházela v Anglii, v Londýně, byla založená Galtonem a řízená jeho žákem Karlem Pearsonem (1857 – 1936), druhá v Americe, v New Yorku, vedená C. Davenportem.¹⁷⁷

5.1 Eugenický výzkum, slabomyslní

Jednou z nejdůležitějších oblastí, které se eugenický výzkum ve Spojených státech amerických věnoval, bylo studium duševních chorob. Genetikové se snažili nalézt způsob, jak zamezit dalšímu plození mentálně retardovaných, epileptiků, schizofreniků, alkoholiků a osob postižených jinými duševními chorobami. Nemalé úsilí bylo také vyvinuto

¹⁷⁵ Cit. dle: KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 82.

¹⁷⁶ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 81 – 83.

¹⁷⁷ BROŽEK, Artur. *Zušlechtění lidstva*. s. 99 – 100.

v hledání legislativního způsobu, jak omezit reprodukci takovýchto jedinců. Klíčovým pojmem se stal „feeblemindedness“ neboli slabomyslnost.¹⁷⁸

Studiu slabomyslnosti se mimo jiné věnoval např. Henry Goddard (1866 – 1957), ředitel výzkumu na Vinelandské škole pro slabomyslné chlapce. Vytvořil kategorii tzv. *Moronů*. To byli podle něj jedinci, kteří nesplňovali jistá kritéria inteligence (např. osoby postižené lehkou formou mentální retardace, cizinci, alkoholici, prostitutky, zločinci, atd.) Ve svých výzkumech Goddard dospěl k závěru, že *„slabomyslnost je dědičná a nepochybně se dědí podobně jako charakter. Dokud neprozkoumáme slabomyslnost a povahu její dědičnosti, nebudeme schopni zvládnout tuto situaci. (...) Vzhledem k otázce péče o takto postižené, včetně jejich segregace v příslušných koloniích, sterilizaci lze akceptovat jako pomoc v nouzi, jako prostředek, který napomůže vyřešit tento problém, neboť situace se stává nesnesitelnou. Je však nutné pohlížet na sterilizaci jako na nouzové řešení, neboť naším úkolem je prozkoumat efekt této operace, stejně tak jako probádat zákony lidské dědičnosti.“*¹⁷⁹ Je zřejmé, že Goddard věřil v hereditární teorii přenosu nežádoucích mentálních vlastností. I mnoho jiných Goddardových současníků hájilo názor, že slabomyslným jedincům je třeba zabránit v reprodukci, a to především prostřednictvím sterilizace či segregace v ústavech pro mentálně postižené.¹⁸⁰

¹⁷⁸ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 84.

¹⁷⁹ Cit. dle: KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 86 – 87.

¹⁸⁰ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 85 – 87.

5.2 Sterilizace

Sterilizace se eugenikům nabízela jako vhodný prostředek k zamezení reprodukce „nevhodných“ jedinců. Ve většině případů však byla provedena násilně a nedobrovolně. První zákon, který povoloval tzv. eugenickou sterilizaci, se objevil v roce 1907 v americkém státě Indiana. Do roku 1933 podobné zákony přijali v dalších 29 státech USA. Eugenická sterilizace měla být vykonávána u slabomyslných, duševně nemocných jedinců, epileptiků či zločinců. Např. v Severní Karolíně bylo do roku 1975 provedeno přes 8000 eugenických sterilizací. Nejvíce zákroků se uskutečnilo kromě zmíněné Severní Karolíny v Californii či Virginii.¹⁸¹

Hlavním cílem eugenických sterilizací bylo zamezit plození „defektního“ potomstva. Dobové studie často upozorňovaly na nebezpečí, které pro americkou populaci představují sociálně slabí nebo mentálně postižení. Smyslem sterilizace bylo podle nich chránit takto postižené jedince, jejich rodiny, příští generace i společnost, zamezit, aby plodili a vychovávali potomky. Sterilizaci je možné považovat za humanitární prostředek, jež by měl pomoci zastavit obrovský rozmach duševních nemocí, nedokonalostí a závislostí. Dalším důvodem bylo ekonomické hledisko. Jednotlivé státy USA vynakládaly čím dál vyšší finanční prostředky na provoz ústavů pro mentálně postižené, nemocnic či věznic. To představovalo velkou ekonomickou zátěž. Usilovalo se mimo jiné o to, aby se americká veřejnost začala obávat o udržení zdravé populace. V důsledku toho se eugenika v USA stala velmi populární vědou.¹⁸²

Na popularizaci eugeniky jako nové pokrokové vědy se podílela především *Americká eugenická společnost*. Vytvořila dva koncepty tzv.

¹⁸¹ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 87 – 88.

¹⁸² Tamtéž, s. 88 – 89.

Fitter Family Contents, neboli soutěž těch nejvhodnějších a nejlepších rodin, a *Better Baby Contest*¹⁸³, soutěž nejlepších dětí. Soutěže spočívaly v tom, že účastníci byli vyšetřeni fyzicky i psychologicky, a pokud byli shledáni jako eugenicky vhodní, byli pobídnuti, aby plodili co nejvíce dětí, za což byli různě odměňováni. Tzv. „the fittest“ rodina byla výhradně rodina Američanů bílé pleti a správného náboženského vyznání. Ti, kteří se vymykali této charakteristice, byli často diskriminováni a bylo na ně negativně nahlíženo. Nebylo výjimkou, že takové jedince zavírali do ústavů pro mentálně postižené a později u nich docházelo ke sterilizaci. Např. Harry Laughlin, ředitel ERO ve 30. letech, navrhoval provést sterilizaci u osob mentálně retardovaných, duševně chorých, zločinců, epileptiků, alkoholiků, slepých, hluchých, tzv. deformovaných jedinců, jakož i u ekonomicky závislých. Tento Laughlinův model posloužil jako inspirace pro formování německého sterilizačního zákona z roku 1933.¹⁸⁴

5.3 Eugenika od 30. let

Aplikace eugenických principů v USA posloužily jako hlavní inspirační zdroj pro zavedení některých rasistických a nehumánních praktik zejména v Německu. Hlavní představitelé německé rasové hygieny v období před druhou světovou válkou obdivně vzhlíželi k americkému řešení problému eliminace „nežádoucích“ a slabomyslných jedinců. Avšak ve 30. letech se vztah mezi německými a americkými badateli značně zhoršil. Hlavním důvodem byl kritický postoj americké veřejnosti vůči radikálnímu německému antisemitismu. Počáteční popularita eugenických hnutí začala postupně upadat a mnohé eugenické teorie už byly akceptovány jen částečně. Vědci se rozdělili na dva názorově odlišné tábory. Čelní představitelé výzkumných center v *Cold Spring Harbor* v New Yorku a *Human Betterment Foundation*

¹⁸³ Viz příloha č. 13.

¹⁸⁴ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 89 – 90.

v Kalifornii i nadále hlásali nadřazenost bílé rasy a otevřeně podporovali ideje německé rasové hygieny. Na druhé straně stáli členové *Americké eugenické společnosti*, kteří již odmítali eugeniku jako vědu založenou na rasovém a genetickém základě. I přesto, že byla eugenika po druhé světové válce oslabena jakožto věda spojená s nacistickou genocidou a systematickým vyvražďováním „méněcenných“ ras, ve sterilizacích slabomyslných jedinců se pokračovalo až do 60. let. Poslední eugenická sterilizace byla provedena dokonce ještě v 80. letech. Eugenické hnutí v USA aplikovalo své principy především v oblasti zdravotnictví a pro své účely mnohdy zneužívalo oblast psychiatrie, psychologie a institut sociální péče USA.¹⁸⁵

5.4 Česká eugenika a anglosaská eugenika

Anglosaská eugenika, jak již bylo řečeno, si byla v lecčems velmi blízká s německou rasou hygienou. Němečtí odborníci se v mnohém inspirovali eugenickými opatřeními praktikovanými v anglosaských zemích, především ve Spojených státech amerických.

Břetislav Foustka Spojené státy americké označuje za „říši rychlejšího rozhodování“ a „zemi sociálních experimentů“. Vyjadřuje se k problematice, která byla hojně řešena v českých zemích, k zákazu manželství osob nevhodných k plození potomstva. Zákony, které v USA byly zavedeny, zakazují manželství osobám postiženým některými nemocemi jako je choromyslnost, „blbství“, imbecilita, padoucnice, příjice či kapavka. Sankcí za nedodržení zákona může být pokuta, vězení nebo obojí. Zákon by měl chránit druhého manžela od škod.¹⁸⁶

¹⁸⁵ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005*. s. 92 – 94.

¹⁸⁶ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 169.

Foustka uvádí jednotlivé státy USA, kde zmíněné zákony platí.
Např.:

- V Michiganu daný zákon říká, že *„žádná osoba stížená duševní nemocí, blbostí, nemocemi venerickými (příjící nebo kapavkou, pokud z ní nebyla vyléčena) není schopna podstoupit sňatek manželský“*.¹⁸⁷
- V Minnesotě *„se zapovídá sňatek muži neb ženě epileptické, imbecilní, slabomyslné nebo stížené šílenstvím, ač není-li žena starší než 45 let“*. Zde byla dokonce jasně vyslovena tendence sociálně hygienická, neboť původní návrh zákona nesl název *„zákon na zlepšení rasy“*.¹⁸⁸
- Dalším státem je Connecticut, kde *„je zakázán sňatek s osobou ženskou, jež je stížena epilepsií, imbecilitou nebo slabomyslností, a je mladší než 45 let, rovněž je zapovězen sňatek muži stíženému některou z týchž chorob se ženou mladší než 45 let“*.¹⁸⁹
- V Ohio se musí podrobit lékařské prohlídce všichni, kteří chtějí uzavřít sňatek. Nebude jim povolen, pokud ve svém aktuálním stavu či pro dědičné tendence nejsou schopni vykonávat rodičovskou funkci.¹⁹⁰
- Nejširší znění zákona bylo navrženo v Severní Dakotě: *„Dovolení k sňatku nemůže být dáno leč vykáži-li se snoubenci certifikátem od komise lékařské, že jsou prosti některé z jmenovaných chorob (z nichž jedna každá je*

¹⁸⁷ FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. s. 170.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 171.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 171.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 171 – 172.

dostatečným důvodem k odepření licence): dipsomanie, šílenství (...), příjice (...), dědičné tuberkulosy, parese nebo konzumpce.“ Zákon také říká, že komise má být složena ze tří praktických lékařů. Náklady na tuto komisi by byly hrazeny z poplatků uchazečů o licenci.¹⁹¹

- Posledním státem je Nový York, kde se *„rovněž požaduje lékařský certifikát od snoubenců a chce zapověděti sňatek osobám imbecilním, slabomyslným, tuberkulosním a příjičným“.*¹⁹²

Foustka podotýká, že lze doufat, že v budoucnu se podobné zákony budou objevovat i v dalších státech USA. Je možné, že se na ně budou objevovat i negativní reakce, ale celkově přinesou pro společnost prospěch.¹⁹³

Co se týče sterilizací, František Lašek její výkon považuje za pronikavý prostředek proti plození méněcenného potomstva. V Americe byl v jeho době zaveden již v několika státech. Podle Laškova názoru není tento operativní výkon nic strašného a naopak jej považuje z hlediska eugenického za účinný pro záchranu budoucích generací.¹⁹⁴

Karel Hrubý označuje sterilizaci za preventivní opatření. Schvaluje k tomuto účelu zavedené zákony ve Spojených státech amerických. Podle nich si slabomyslné osoby, především střední a lehčí případy, mohly vybrat buď pobyt v ústavu nebo normální život po provedené sterilizaci. Hrubý uznává, že sterilizace jsou pro společnost dobré, neboť

¹⁹¹ Tamtéž, s. 172.

¹⁹² Tamtéž, s. 172.

¹⁹³ Tamtéž, s. 172 – 173.

¹⁹⁴ LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva*. s. 26 – 27.

splní svůj účel a navíc pro operovaného jedince nepředstavují žádná jiná omezení či nepříjemnosti.¹⁹⁵

Také Bohumil Sekla se staví k výkonům sterilizace v americkém prostředí pozitivně a obdobně jako Hrubý. Přidává ještě připomínku, že mnozí ze sterilizovaných osob se dokonce provdají či ožení, když odpadne obava z plození defektních dětí, a prožijí plnohodnotný život.¹⁹⁶

¹⁹⁵ HRUBÝ, Karel. *Eugenika, člověk v zrcadle dědičnosti*. s. 209 – 210.

¹⁹⁶ SEKLA, Bohumil. *Dědičnost v přírodě a ve společnosti*. s. 259.

6 ZÁVĚR

I přes to, že kořeny eugenického smýšlení sahají až do antiky, eugenika jako vědní disciplína začala vzkvétat až na přelomu 19. a 20. století, kdy na půdě odborné veřejnosti došlo ke zlepšení znalostí zákonů dědičnosti. Největší zájem o eugenické teorie trval od roku 1890 do roku 1930.¹⁹⁷ Na vzniku eugeniky se podíleli a do pozdějšího procesu výkonu eugenických opatření byli zapojeni odborníci z mnoha rozličných odvětví jako je např. lékařství, přírodověda, antropologie, sociologie, historie, právo či státní moc¹⁹⁸.

V českém prostředí se eugenika formovala od počátku 20. století. Zásadním přelomovým bodem byla první světová válka, neboť se změnily lidské hodnoty, byly vnímány poválečné ztráty a lidé se obávali vylidnění. To vše způsobilo, že se eugenika stala populární a největší slávě se těšila právě v meziválečném období.

Velká část této práce byla věnována základnímu zaměření české eugeniky. Čeští eugenici se často setkávali s otázkami lidské degenerace a poklesu porodnosti. Největší důraz tedy kladli na péči o kvalitu populace a o porodnost. Navrhované řešení, tedy povinné předmanželské lékařské prohlídky a zavedení tzv. manželských vysvědčení, se zdálo být v českém prostředí nejvíce reálným, avšak návrhy se nakonec nepodařilo prosadit k uzákonění.

Oproti tomu ve Spojených státech amerických či v Německu přistoupili k mnohem radikálnějším metodám jako byly např. sterilizace či eutanázie a dokonce se jim mnohá z těchto opatření podařilo uzákonit. Přes značné názorové neshody mezi českými a zahraničními (především

¹⁹⁷ KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky. Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru. 23.-24. září 2005.* s. 73.

¹⁹⁸ Viz příloha č. 14.

potom německými) eugeniky lze nalézt také mnohé podobnosti či dokonce souhlasné projevy s jednotlivými eugenickými metodami.

Jeden z předních českých eugeniků 1. poloviny 20. století Bohumil Sekla celkem výstižně popisuje hlavní úkol eugeniky. Jde především o to vybudovat takovou populační politiku, která by byla schopna zastavit nepříznivý vývoj a teprve poté se může zaměřit na skutečné zlepšení rodových kvalit budoucích generací. Taková politika by měla počítat nejen s jednotlivým člověkem jako s tzv. fyzickou, psychologickou a sociální jednotkou, ale také se skupinou lidí a to nejen z pohledu biologického a populačního, ale také a především ve smyslu generačním.¹⁹⁹

¹⁹⁹ SEKLA, Bohumil. *Dědičnost v přírodě a ve společnosti*. s. 248; 279.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

7.1 Primární literatura

BROŽEK, Artur. *Zušlechtění lidstva (eugenika)*. Praha: Topič, F., 1914. 111 s.

FOUSTKA, Břetislav. *Slabí v lidské společnosti: ideály humanitní a degenerace národů*. Praha: J. Laichter, 1904. 218 s.

HRUBÝ Karel. *Eugenika. Člověk v zrcadle dědičnosti*. 1. vyd. Praha: J.R. Vilímek, 1948. 241 s.

KŘÍŽENECKÝ, Jaroslav. *Boj o život a dohoda k životu*. Praha: V. Petr, 1940. 33 s.

LAŠEK, František. *Zušlechtění lidstva (eugenika)*. Praha: J. R. Vilímek, 1916. 32 s.

RŮŽIČKA, Vladislav. *Biologické základy eugeniky*. Praha: Borový, 1923. 780 s.

RŮŽIČKA, Vladislav. *Péče o zdatnost potomstva*. Praha: Státní nakladatelství, 1923. 32 s.

SEKLA, Bohumil. *Dědičnost v přírodě a ve společnosti*. 3. vyd. Praha: Život a práce, 1948. 305 s.

7.2 Sekundární literatura

BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 4. vyd. Praha: Triton, 2003. 487 s. ISBN 80-7254-321-0.

DARWIN, Charles. *O vzniku druhů přírodním výběrem*. 3. vyd. Praha: Academia, 2007. 579 s. ISBN 978-80-200-1492-4.

FLEGR, Jaroslav. *Evoluční biologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 2009. 569 s. ISBN 978-80-200-1767-3.

JANKO, Jan. *K eugenickému hnutí v českých zemích*. In: *Dějiny věd a techniky*. Praha: Společnost pro dějiny věd a techniky, 1968- . r. 30 (1997) č. 4. s. 237-249. ISSN 0300-4414.

JANKO, J. TĚŠÍNSKÁ, E. *Technokracie v českých zemích (1900 - 1950)*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky : Institut základů vzdělanosti Univerzity Karlovy, 1999. 317 s. ISBN 80-902464-5-1.

KOLEKTIV AUTORU. *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999. ISBN 80-902555-2-3.

KRIEGERBECKOVÁ, Jitka : *Eugenické hnutí v USA jakožto vědecký pokus o biologické zdokonalení lidské rasy [stat']*. In: *Teorie a dějiny vědy a techniky: Sborník příspěvků z II. doktorandské konference oboru*. 23. - 24. září 2005. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2005. s. 73-114. ISBN 80-7043-431-7.

LOUŽEK, Marek. (ed.). *Sborník textů: Charles Darwin – Dvě stě let od narození*. 1. vyd. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2009. 201 s. ISBN 978-80-86547-80-0.

LOUŽEK, Marek. (ed.). *Sborník textů: Thomas Malthus – 175 let od smrti*. 1. vyd. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010. 137 s. ISBN 978-80-86547-86-2.

MALTHUS, Thomas Robert. *Esej o principu populace*. 1. vyd. Brno: Zvláštní vydání, 2002. 167 s. ISBN 80-85436-80-9.

PROCTOR, Robert N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. 425 s. ISBN 978-80-200-1763-5.

RÁDL, Emanuel. *Dějiny biologických teorií novověku II*. 1. vyd. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1393-8.

ŠIMŮNEK, Michal. *Eugenics, Social Genetics and Racial Hygiene: Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900-1925* [kapitola v knize]. In: *Blood and Homeland. Eugenics and Nationalism in Central and Southeast Europe 1900-1940*. Budapest: Central European University Press, 2006. s. 145 – 167. ISBN 978-963-7326-77-6.

VÁCHA, Marek. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země: : o kruhu úcty k člověku, přírodě a celému vesmíru*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2008. 255 s. ISBN 978-80-7295-104-8.

WIKER, Benjamin. *Darwinův mýtus*. 1. vyd. Praha: Ideál, 2010. 145 s. ISBN 978-80-86995-16-8.

7.3 Elektronické zdroje

1. *Artur Brožek*. In Galerie portrétů [online]. [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://rodopisna-revue-online.tode.cz/galerie/brozek.jpg>>.

2. *Better Baby Contest - 1931 Indiana State Fair*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Better_Baby_Contest_-_1931_Indiana_State_Fair.jpg>.

3. *Břetislav Foustka*. In DatabazeKnih.cz [online]. © 2008 - 2012 DatabazeKnih.cz [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.databazeknih.cz/autori/bretislav-foustka-19727>>.

4. *Břetislav Foustka*. In Masarykova univerzita. Filozofická fakulta [online]. © 2009 FF MU [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/fousb.html>>.

5. *Čestní občané*. In Ročenka Českotřebovsko. [online]. © Tribovia 2012 [cit. 2012-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.rocenka.info/?page_id=263>.

6. *Enthanasie Propaganda*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/File:EnthanasiePropaganda.jpg>>.
7. *Eugenics congress logo*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Eugenics_congress_logo.png>.
8. *Francis Galton 1850s*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Francis_Galton_1850s.jpg>.
9. *Healthy Children*. In Indiana Eugenics; History & Legacy 1907 – 2007 [online]. [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://www.iupui.edu/~eugenics/events_Other.htm>.
10. *Healthy Seed*. In Centre for Genetics and Society [online]. [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.geneticsandsociety.org/section.php?id=108&qty=10&all=1>>.
11. *Charles Darwin seated crop*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Charles_Darwin_seated_crop.jpg>.
12. *Jaroslav Kříženecký*. In Masarykova univerzita. Filozofická fakulta [online]. © 2009 FF MU [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/kriznc.html>>.
13. *KDO BYL KDO v našich dějinách ve 20. století*. In Libri [online]. © Libri 2001-2012 [cit.2012-02-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php?zp=5&name=SEKLA+B OHUMIL>>.
14. *Proceedings*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-01-22]. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Proceedings> >.

15. *Prof. MUDr. Ladislav Haškovec (1866 - 1944)*. In *Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN* [online]. [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://psychiatrie.lf1.cuni.cz/professori-psychiatricke-kliniky>>.
16. *Vladislav Růžička (1870–1934)*. In *Akademický bulletin* [online]. [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://psychiatrie.lf1.cuni.cz/professori-psychiatricke-kliniky>>.
17. *Wir stehen nicht allein*. In *Wikipedia, the Free Encyclopedia* [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Wir_stehen_nicht_allein.png>.
18. YOUNG, Robert M. *Darwin's Metaphor: Nature's Place in Victorian Culture*. In: *The Human Nature Review* [online]. © 2005 Ian Pitchford and Robert M. Young [cit. 2011-08-22]. Dostupný z WWW: <<http://human-nature.com/dm/chap2.html>>.

8 RESUMÉ

The thesis is called "*Eugenics Development in the Czech Countries (1900 - 1950) in Relation to Evolutionary Theories*". Main goal of this thesis is to define how eugenics in relation to evolutionary theories was formed, particularly Darwin's natural selection. Thesis focuses on fundamental specialization of the Czech eugenics in the first half of the 20th century. It also compares the Czech eugenics with the German "Racial Hygiene" and next with the Anglo-Saxon eugenics.

A term "*eugenics*" has been created by Sir Francis Galton (1822 – 1911), English Victorian intellectual, anthropologist and eugenicist. He defined eugenics as "*a study of influences which could improve or worsen breeding qualities of next generations of the human society*"²⁰⁰. Eugenics as a science aims to find a way how to improve the genetic composition of a population.

The first chapter introduces a formation of the term "*eugenics*". It gives a picture of ideas which preceded eugenics and describe the birth of eugenics as a science.

The second part is the most important for this thesis because it focuses on the Czech eugenics. It presents the most famous Czech eugenists and the circle of Czech Eugenics Society. The main themes what the Czech eugenists are interested in are for example a human degeneration or the problems connected with a decreasing birthrate. They focused on importance of medical examinations before marriage and their effort to establish so called "*eugenic marital revision*".

Next two parts present the German and the Anglo-Saxon branch of eugenics. Main themes such as sterilization or euthanasia are introduced

²⁰⁰ Cit. dle: HRUBÝ, Karel. *Eugenika. Člověk v zrcadle dědičnosti*. s. 7.

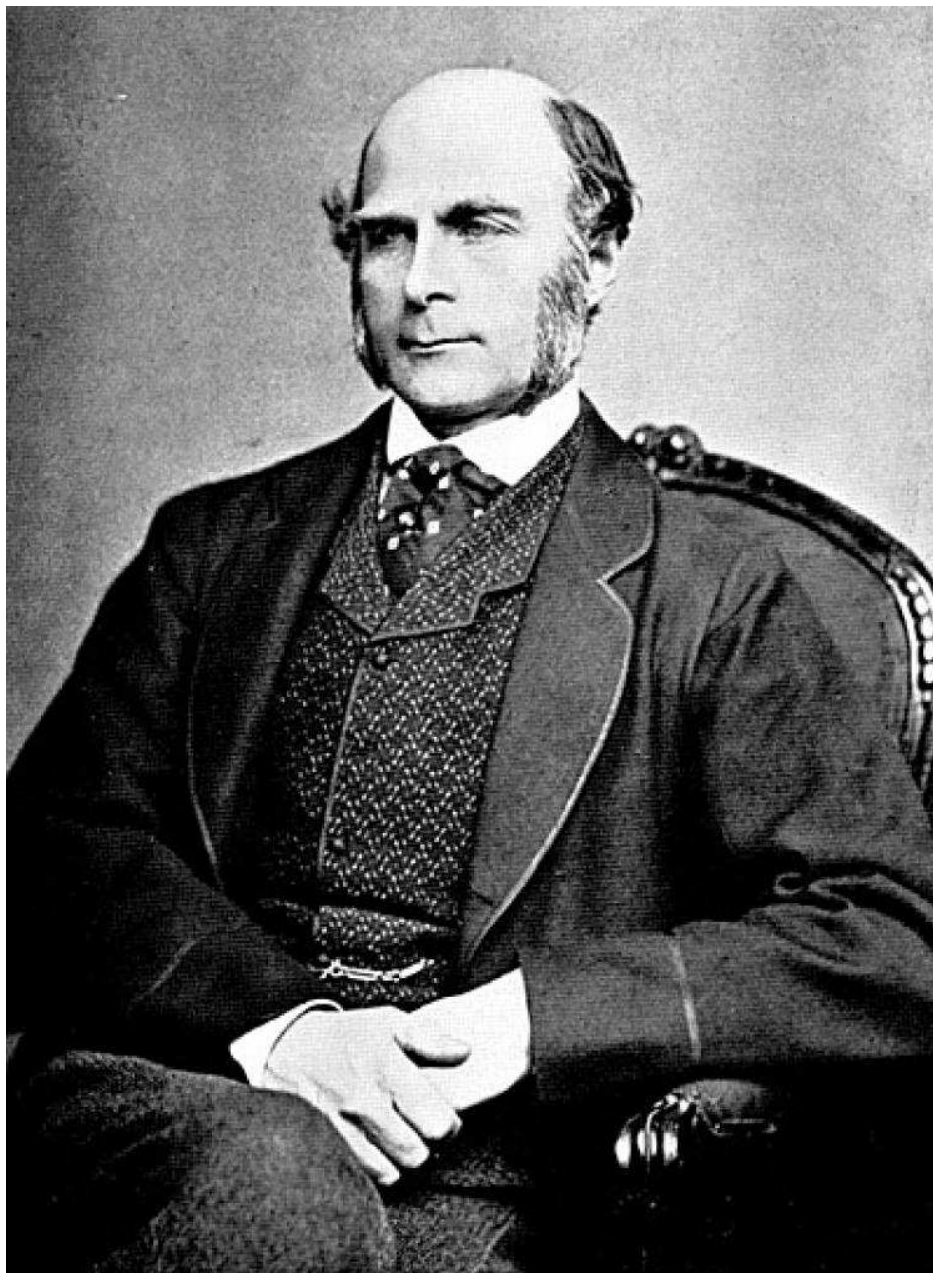
there as well. Both parts also contain comparison with the Czech eugenics.

9 PŘÍLOHY

9.1 Seznam příloh

1. Francis Galton
2. Charles Darwin
3. Jaroslav Kříženecký
4. Ladislav Haškovec
5. Vladislav Růžička
6. Břetislav Foustka
7. Artur Brožek
8. Počet porodů v různých evropských zemích
9. Plakát propagující sterilizační zákon v Německu
10. Plakát propagující eutanázii v Německu
11. Plakát propagující eugeniku v USA
12. Plakát propagující eugeniku v USA
13. Soutěž „Better Baby Contest“ v americké Indianě r. 1931
14. Logo Druhého mezinárodního kongresu eugeniky z r. 1921

1 Francis Galton

201

²⁰¹ *Francis Galton 1850s*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Francis_Galton_1850s.jpg>.

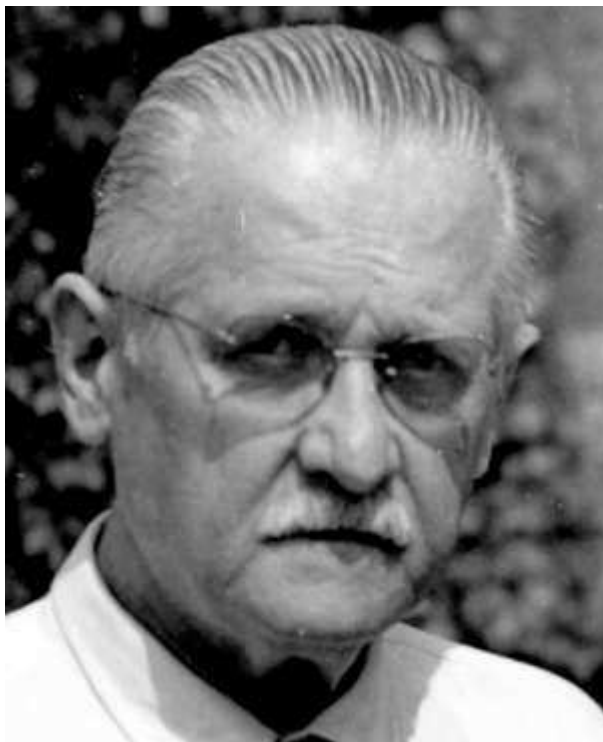
2 Charles Darwin

202

²⁰² *Charles Darwin seated crop*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia© 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Charles_Darwin_seated_crop.jpg>.

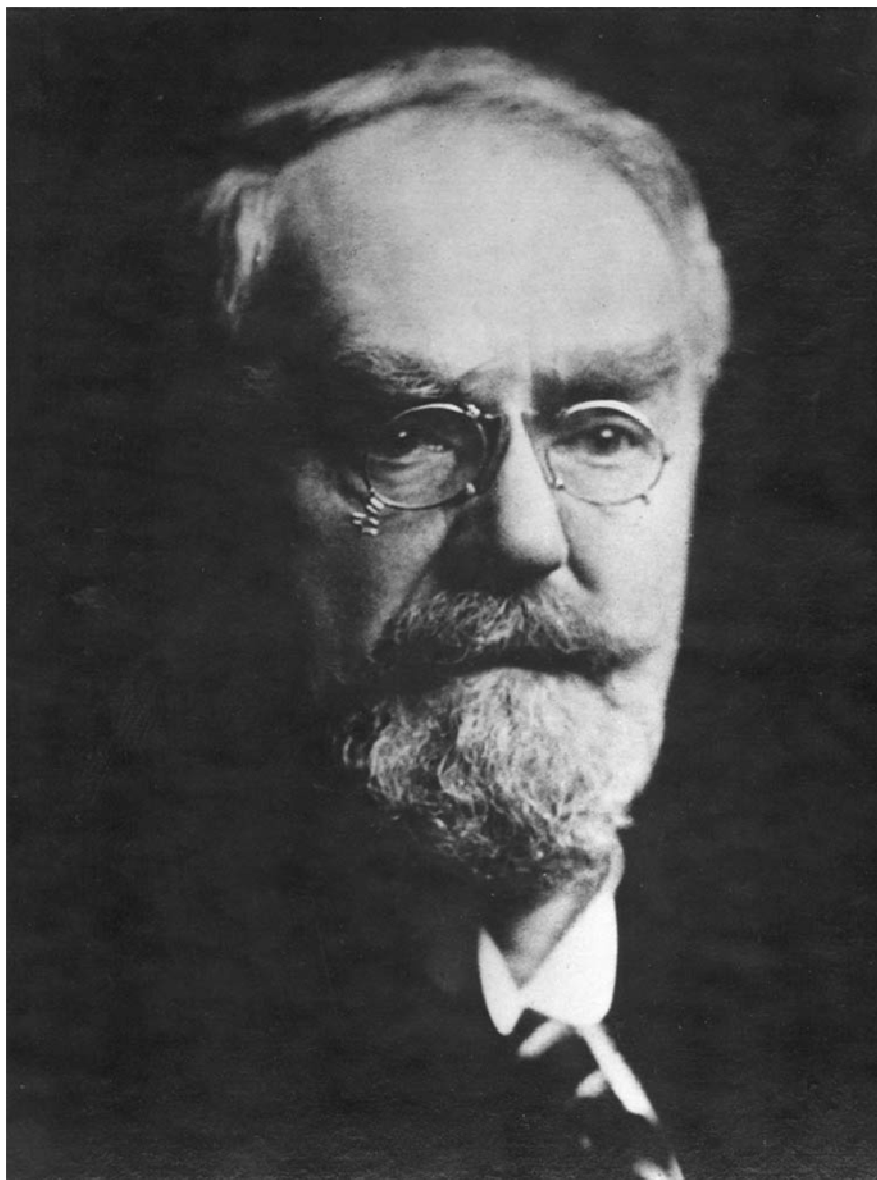
3 Jaroslav Kříženecký

203

²⁰³ *Jaroslav Kříženecký*. In Masarykova univerzita. Filozofická fakulta [online]. © 2009 FF MU [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/kriznc.html>>.

4 Ladislav Haškovec

204

²⁰⁴ *Prof. MUDr. Ladislav Haškovec (1866 - 1944).* In *Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN* [online]. [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://psychiatrie.lf1.cuni.cz/profesorip-sychiatricke-kliniky>>.

5 Vladislav Růžička

205

²⁰⁵ *Vladislav Růžička (1870–1934)*. In *Akademický bulletin* [online]. [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://psychiatrie.lf1.cuni.cz/professori-psychiatricke-kliniky>>.

6 Břetislav Foustka

206

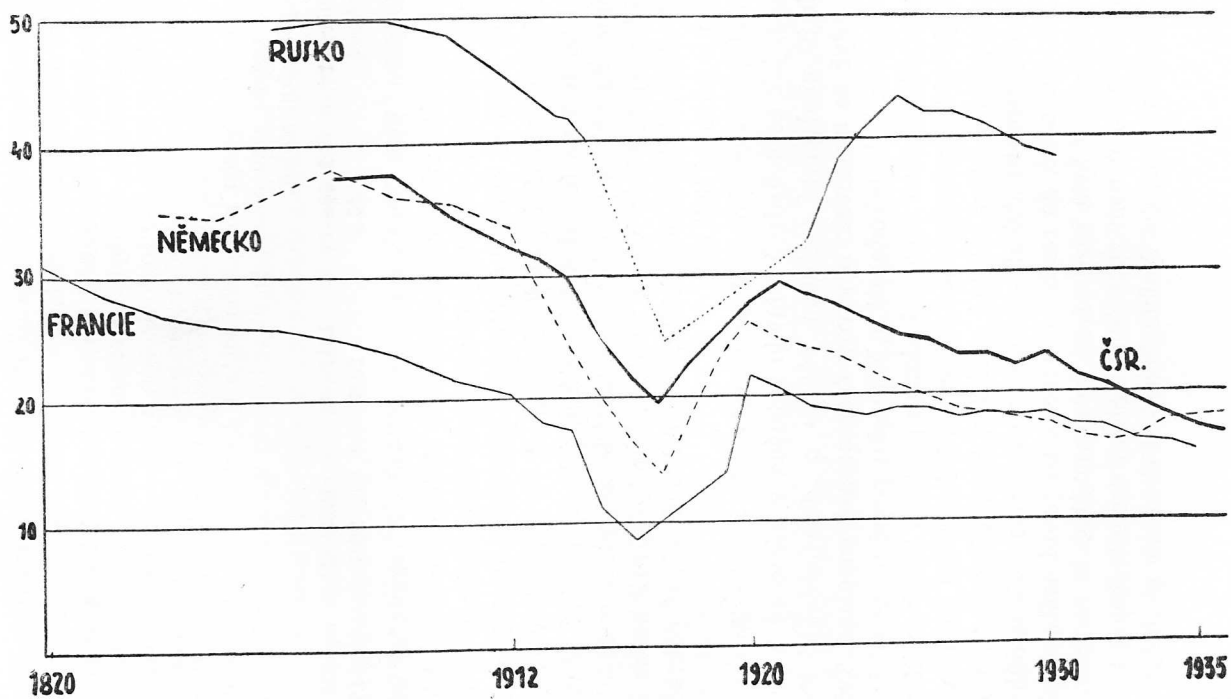
²⁰⁶ *Břetislav Foustka*. In DatabazeKnih.cz [online]. (c) 2008 - 2012 DatabazeKnih.cz [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.databazeknih.cz/autori/bretislav-foustka-19727>>.

7 Artur Brožek

207

²⁰⁷ *Artur Brožek*. In Galerie portrétů [online]. [cit. 2012-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://rodopisna-revue-online.tode.cz/galerie/brozek.jpg>>.

8 Počet porodů na 1 000 obyvatel v různých evropských zemích (Rusko, Německo, Francie, ČSR)

Obr. 29. Počet porodů na 1.000 obyvatel v různých evropských zemích.

9 Plakát propagující sterilizační zákon v Německu z r. 1936 – „Nebudeme sami“; v pozadí mapa Německa; muž drží štít s nápisem označujícím německý sterilizační zákon z roku 1933; nalevo se nacházejí vlajky států, které podobný zákon uzákonily; vespodu a napravo jsou vlajky států, které nad podobným zákonem uvažují.

209

²⁰⁹ *Wir stehen nicht allein*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia© 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Wir_stehen_nicht_allein.png>.

10 Plakát propagující eutanázii v Německu – 60 000 říšských marek, tolik stojí německou společnost jedinec postižený dědičnou chorobou; Občane, jsou to také tvoje peníze!

210

²¹⁰ *Enthanasie Propaganda*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/File:EnthanasiePropaganda.jpg>>.

11 Plakát propagující eugeniku v USA – Tyto zdravé děti se narodily zdravým, normálním rodičům. Slabí, nemocní rodiče mají slabé, nemocné děti.

211

²¹¹ *Healthy Children*. In Indiana Eugenics; History & Legacy 1907 – 2007 [online]. [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://www.iupui.edu/~eugenics/events_Other.htm>.

12 Plakát propagující eugeniku v USA – Jen zdravé semeno může být zaseto; nechte se zkontrolovat eugenikou.

212

²¹² *Healthy Seed*. In Centre for Genetics and Society [online]. [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.geneticsandsociety.org/section.php?id=108&qty=10&all=1>>.

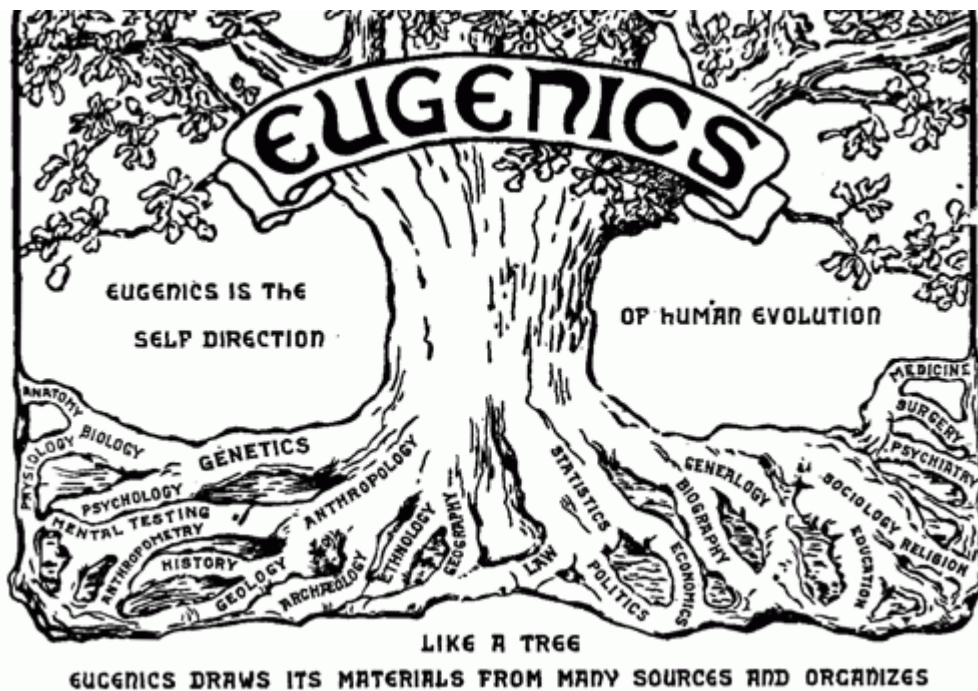
13 Soutěž „Better Baby Contest“ v americké Indianě r. 1931

213

²¹³ *Better Baby Contest - 1931 Indiana State Fair*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia® 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Better_Baby_Contest_-_1931_Indiana_State_Fair.jpg>.

14 Logo Druhého mezinárodního kongresu eugeniky z r. 1921 – Eugenika čerpá z mnoha rozličných zdrojů, viz kořeny stromu.

214

²¹⁴ *Eugenics congress logo*. In Wikipedia, the Free Encyclopedia [online]. Wikipedia© 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Eugenics_congress_logo.png>.